

VUJA

Čuvari zaboravljenog VREMENA

Scenario
Miroslav Marić

Crtež
Vujadin Radovanović

Čuvari Zaboravljenog Vremena © 2012
Miroslav Marić i Vujadin Radovanović

IZDAVAČ

Darkwood d.o.o., Beograd
e-mail: info@darkwood.co.rs
<http://www.darkwood.co.rs>
011/2622-867
064/6465-755

Glavni urednik
Slobodan Jović

Urednik izdanja
Dejan Đoković

Oblikovanje uvodnog dela
Miroslav Marić

Upis
dekara@popokatepetl.biz

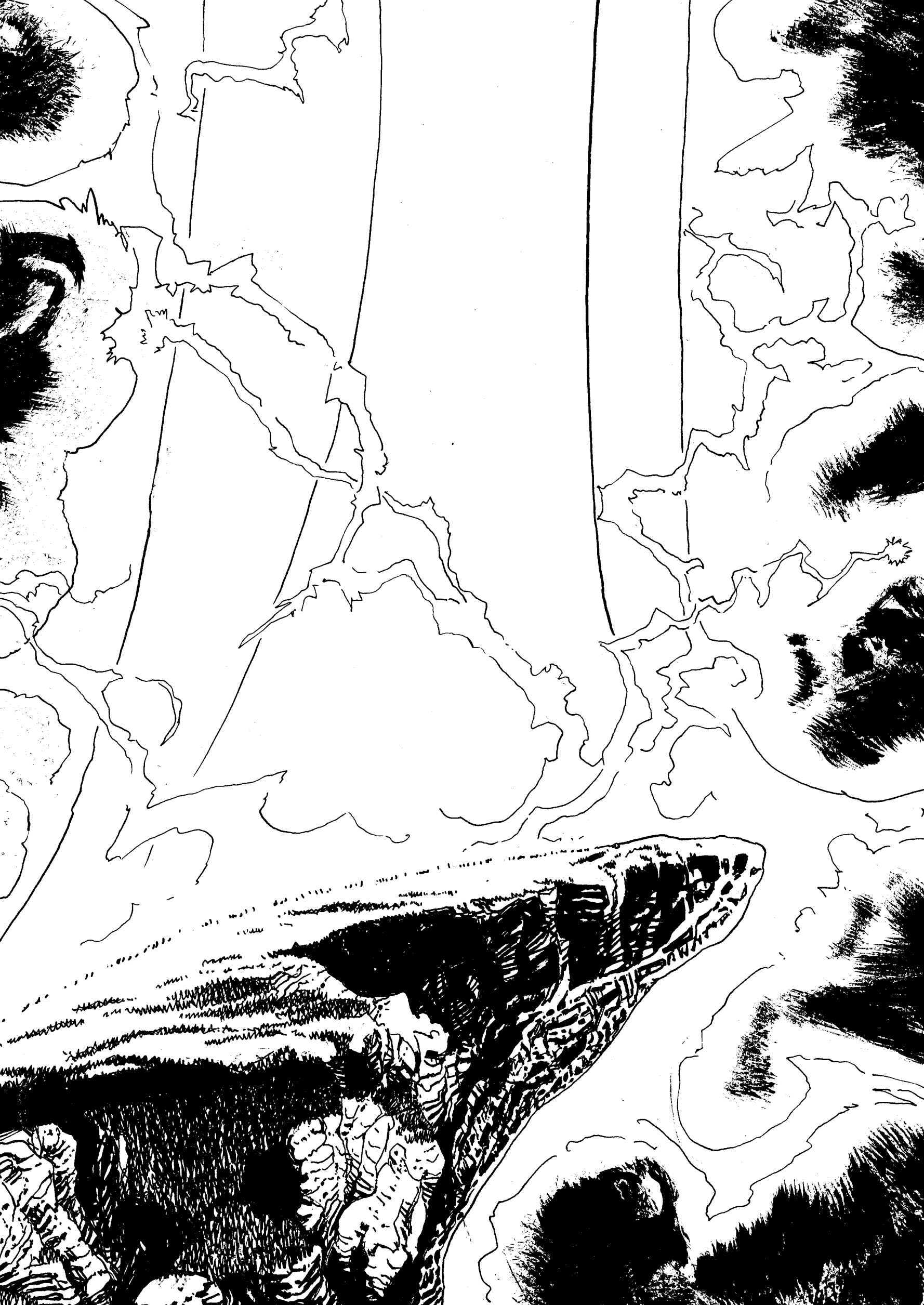
Štampa
Rotografika, Subotica

CIP - katalogizacija u publikaciji
Narodna Biblioteka Srbije, Beograd

ISBN 978-86-6163-068-2

COBISS.SR-ID 192794380

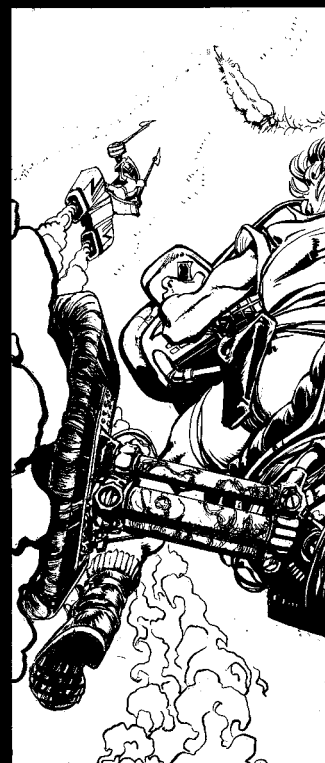

KAKO SMO

■ „Mreža – to su rupe vezane kanapom!“

Uvek se setim ove briljantne dečje definicije kada na redu dođe bilo kakva ispovest vezana za prošla vremena. Rupe koje postoje u pamćenju su povelike, a potpisnik ovih redova nije revnosta u zapisivanju pojedinih događaja što zbog gadljivosti prema shvatanju da ste toliko važni i da je potrebno zapisivati gomilu gluposti uz uverenje da će to nekom u budućnosti nešto značiti, što iz osećaja da se prave stvari ne mogu i ne mogu uhvatiti i samo rečima izreći. Neko je regge-muziku definisao kao „umetnost pauze“. Suština je često u nevidivom, neizrečenom, onome što se ne može izvući, opredmetiti, pokazati...

Čemu ovaj i ovakav uvod? Iz iskrene želje da se čitaocu skrene pažnja da je nit koja se pojavi u obliku predstojećeg teksta ništa drugo do nit koju smo dobili kada se mreža *raspara* i da tu, sigurno, nedostaje mnogo toga. Ipak, krenimo od tog davnog i u sećanju maglovitog početka.

ČUVALI ČUVARE

Miroslav Marić

Bila je zima, osamdesete su ulazile u svoju drugu polovinu. Stanovao sam u jednom malom iznajmljenom stanu i sećam se da mi je uvek bilo hladno. Srećom, tada sam imao „pametno“ pravilo: *kada ne znaš šta da uradiš, uradi deset sklekova!* Kada me obuzme neka teskoba umeo sam, kao mlađi, da donesem naizgled glupava pravila (jedno od njih je bilo, na primer, sabiranje trocifrenih brojeva na registarskim tablicama automobila i to redom kojim sam ih viđao) koja su se uvek pokazivala kao korisna u svojoj dugotrajnoj upotrebi. Pravilo sa sklekovima je imalo prvobitnu namenu da odagna to stanje praznine i zastajanja (*šta sad?*), a imalo je još dva korisna efekta: održavanje fizičke kondicije i, što je važno za ovu priču, efekat zagrevanja tela. Sklekovima sam podizao sebi temperaturu u hladnom stanu dok je napolju vejavao sneg. Oblačio sam stari očev kaput za koji sam otkrio da je potpuno upotrebljiv i da, iako je dvadesetak godina ranije izašao iz mode, još ima neki svoj poseban identitet. Bili su to da-

ni kada novca nije bilo dovoljno i kada se za kupovinu pojedinih knjiga, ploča ili za odlaske na koncerte moralo pomalo i gladovati. Jednom sam iznuren (znači bilo je više od deset sklekova!) ležao na podu, a onda su mi se pred očima pojavile neke od onih vedrih letnjih večeri u kojima sam, dugo ležeći u travi, gledao nebesko plavetnilo *iznad* sebe sve dok se slika ne bi okrenula i dok ne bih osetio da je to bezdan *ispod* mene (ko mi garantuje da sam baš na gornjoj strani lopte?!). Otvorio sam oči da odagnam teskobu, čuo vrevu grada, vratio se u stvarnost, ali sam pomislio kako bi bilo divno u leto koje će doći opet ležati tako u travi i gledati visoko (*duboko?*) *iznad* (*ispod?*) sebe, mirisati, slušati zrikavce... Tada su mi se javile prve slike vrućeg leta, visoke trave i ljudi koji na čudnim letilicama (*motori koji lete*) love nekakve ogromne zveri. U nekom čudnom udaru mašte svi su *preleteli* preko mene ostavljajući me prikovanog za pod.

Nisam imao celu priču, samo pojedine slike. Tako stvaram priču, sliku po sliku

Scene lova su nastale na samom početku i bile dugo uobličavane da bi dobile na atraktivnosti

Prilikom definisanja likova ponekad smo polazili od izgleda pojedinih glumaca, a onda ih dalje uobličavali da bi dobili na autentičnosti

(dopuštam da se ona na neki čudan način pojavili), a ja pokušavam da je domislim, odgo-netnem, usmerim tamo kuda želim i shvatim njene poruke i simbole. Mislim da sam tada skicirao nekih petnaestak tabli sa scenama iz lova čija je suština ostala u finalnoj verziji priče. Zatim su počela da se nadovezuju pitanja: ko su ljudi koji love, odakle dolaze, zašto to rade? Polako je počinjao da se odmotava čitav novi svet koji je tražio neku svoju logiku i svoje mesto u mom shvatanju sveta čiji poredak poznajemo. Osetio sam da to može biti interesantna priča. Ali, ko bi mogao da je nacрта? Tih godina sam se više bavio pisanjem o stripu, a pomalo crtanjem. Bio sam daleko od toga da mogu da realizujem tako nešto.

Vuju Radovanovića sam poznavao već nekoliko godina. Prvi put sam ga video kada je u beogradskom „Mažestiku“ izvadio svoje crteže i pokazao ih svima koji su tu sedeli. To vreme druženja, upoznavanja, prepoznavanja i priče koje su nas držale poput najjače groznice, zaslužuju posebnu knjigu ne zbog naših najboljih godina, već zbog nečega neuhvatljivog što bi trebalo preneti mlađima kao *moćnost*.

Dobro se sećam: Vujini crteži su me za-intrigirali, jer su imali neobičnu crtu hrabrosti pomešanu sa nekom nesavršenošću. Zapamtio sam kako je Vuja u svojim crtežima hrabro ulazio u crtačke probleme, pa i onda kada ih nije rešavao u svoju korist. Pokazi-

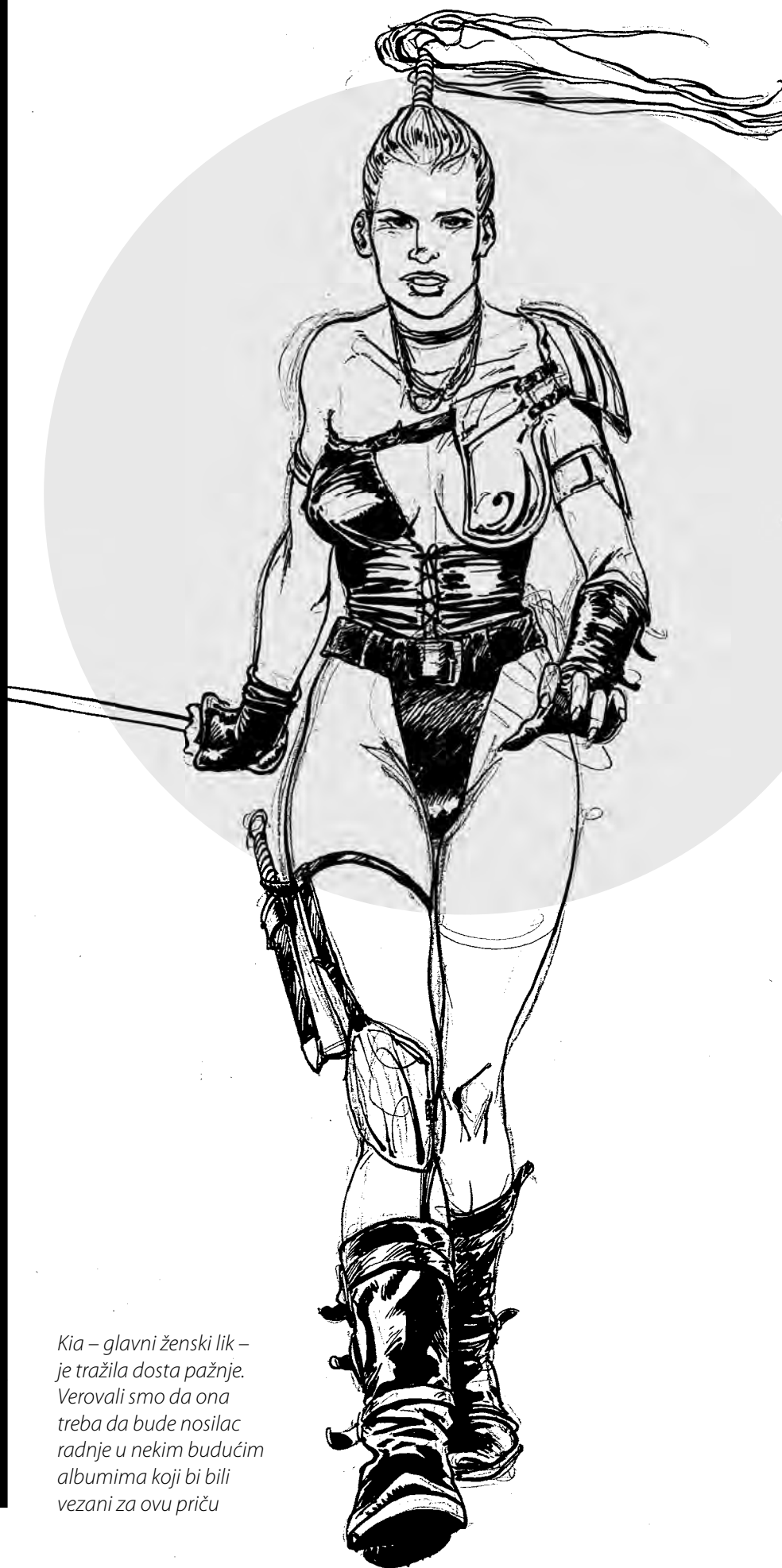
vao je neskrivenu odvažnost! Onda su nam se dani nekako čudno pomešali. Ispostavilo se da Tucko (Zoran Tucić), Rade (Tovladijac) i ja provodimo najveći deo dana u istoj zgradi – oni na Arhitektonskom, a ja na Građevinskom fakultetu. Počeli smo da se viđamo sve češće, da se nalazimo kod Rada, viđamo po „Karaburmi“, a ponekad odemo i do Vuje u Mladenovac. Društvo se proširivalo (Aca Timotijević, Saša Živković), a priče i općinjenost stripom i grafičkim svetom rasle su poput najboljih zanosa. Sećam se kako smo u studentskoj sobi galamili dok je pored nas, kao da ne postojimo, Tucko stvarao najlepše kadrove iz *Vorloha*, a onda ih svi „pretresali“, bili oduševljeni i jedva čekali da ih odnese Momi Rajinu u *YU STRIP*. Nestrpljivo smo žurili da ih vidimo otisnute na papiru, uz obavezno traženje puta kojim je čarolija originala nestajala pri smanjenju i načina kako bi se ona mogla sačuvati.

Nisam siguran kada i kako sam Vuji ponudio da proba da nacрта tu pilot-epizodu. On je pristao, pa sam uskoro dobio table iscrtane olovkom. Međutim, iz nekog razloga nisam bio zadovoljan. Vujin rad je išao dalje u odnosu na njegova dotadašnja ostvarenja, ali sam imao utisak da je deo nečeg neobjašnjivog neznano kako nestao. Dugo sam prevrtao te table i shvatio da nisam uspeo da Vuju uvučem dovoljno duboko u priču da ona postane i njegova. Još uvek verujem da zbir dva autora ne sme biti 1+1=2, već mora

biti najmanje 3. Dakle, njih dvojica pojedinačno, ali i nešto više: ono u čemu se prožimaju, dodaju i oduzimaju, odnosno stapaju u stvaranju novog kvaliteta. Osećao sam da toga tada nije bilo (ne postoji tu ničija krivica) i da moramo napraviti novi ciklus u našim životima pre nego što se susret ponovo dogodi, rizikujući da do njega uopšte i ne dođe. Ceo projekat je ostao negde po strani, a mi smo nastavili naša životna putovanja.

Ubrzo sam se vratio u rodni grad, počeo da radim na raznim gradilištima i svaki slobodan trenutak koristio da neke elemente te priče uobličim. Nisam zapisivao, zamišljao sam je, osluškivao glasove, čuo likove kako promiču, slagao, sloj po sloj, čitav taj svet negde duboko u sebi. Svi smo ostali u kontaktu, a ja sam kao najbliži Gornjem Milanovcu često odlazio u redakciju „Dečjih novina“ i sa Slavišom Ćirovićem provodio prijatne trenutke razmene stripskih iskustava. Ubedio sam ga da Tuckovog *Vorloha* objavi u albumu (nisu bili zagrejani za tu ideju, iako je bio objavljen u nastavcima u *YU STRIPU*), a po Tuckovom pozivu dopisao sam nekoliko uvodnih tabli koje je on trebalo da nacрта. Ipak, ovaj projekat je ostao, neznano zašto, nerealizovan. I danas žalim za tim, jer sam ubeđen da bi to bio sjajan album. Rade Tovladijac je tada već počinjao da radi svoje ilustracije, pa smo odlučili da zajedno odemo da ih pokažemo Slaviši, verujući u ideju da naši ilustratori mogu da rade u kvalitetu koji nikoga ne mora da postidi. Slaviša je to odmah prepoznao i bez mnogo razmišljanja otpočeo saradnju sa Radom. Pamtim moje zadovoljstvo zbog tog dogovora i veru da će Rade sve poslove koji su pred njim uraditi najbolje što ume. Došli smo u Čačak (Rade je dobar deo mladosti proveo ovde), dugo sedeli u jednoj piceriji i gradili planove, verujući da nema lepših stvari od puteva koji se ukazuju

Kia – glavni ženski lik – je tražila dosta pažnje. Verovali smo da ona treba da bude nosilac radnje u nekim budućim albumima koji bi bili vezani za ovu priču

pred nama. Malo posle toga sam, zbog nekih od naslovnica koje je Rade radio za *HOROR*, napisao scenario za horor priču, ali on je imao previše posla u ilustraciji da bi se vratio stripu.

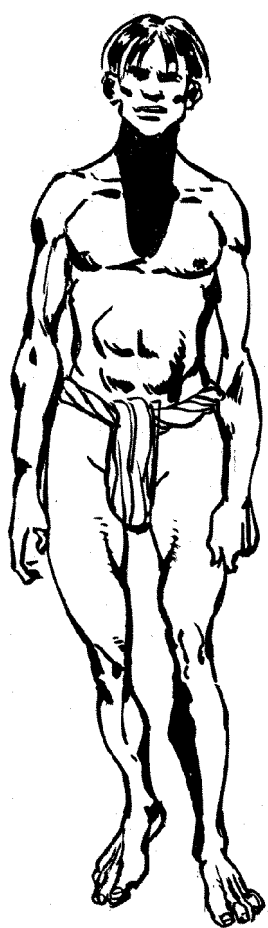
Osamdesete su se već bližile svom kraju kada smo Vuja i ja odlučili da probamo ponovo sa starom pričom. Čvrsto smo rešili da uradimo album pa da tek onda odemo u redakciju i predstavimo im celokupan projekat. Ovo je veoma riskantno, jer je zahtevalo dosta rada, ali i susret sa izdavačem koji nas može glatko odbiti. Alternativa je bila da izdavač, kao na zapadu, u potpunosti kontroliše ceo projekat (utiče na priču, dijaloge, pojedine scene...). Odlučili smo se na rizik. Iz razgovora sa Slavišom znao sam da mu je previše priče sa gomilom autora koji ga svakodnevno opsedaju nudeći fenomenalne, neviđene, sigurno uspešne projekte, a koji se nikada više ne pojave. Časopisi se prave sa stripovima koji *postoje*, koji su *nacrtani*, a ne dogovoreni i nikada urađeni. Odluka je, dakle, bila jednostavna – grizemo do kraja! Vuja i ja smo imali svakodnevni posao (od 7 do 15, kako se obično kaže), pa finansijera nismo morali da tražimo unapred, ali smo imali i otežavajući okolnost da se sve radi posle osam sati *nekakvog* rada, posle ili u toku svakodневnih porodičnih obaveza. Trebalo je naći bezgranične izvore energije, racionalno koristiti svaki slobodan trenutak, očekivati razumevanje porodice i verovati u sebe.

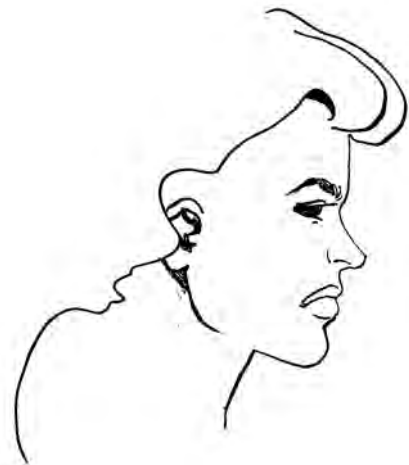
Sa groznicom sam se bacio na priču. I sada se sećam pojedinih scena, a mogu se setiti i mesta na kojima sam ih skicirao u blokčić koji sam uvek nosio uz sebe dok sam obilazio radove na gradilištu. Kako je priča imala mnogo događaja i učesnika, nije mogla da stane u jedan album. Prvi nam je bio naročito važan, jer smo znali da on treba da uvuče čitaoce u priču, postavi neke odnose i definiše sve što je potrebno da bi se nastavilo dalje. Ideja je bila da se, kada priča u prva dva ili tri albuma bude završena, krene sa pojedinačnim albumima. Ona bi mogla da se grana u raznim pravcima koji bi objašnjavali i događaje koji su joj prethodili. Dugo nisam imao naslov.

Prva verzija, *Prodavci svodova*, metaforički je trebalo da sugerise da se radi o ljudima koji prodaju (*izdaju*) svoj svet, ali mi se učinilo da čitaoci neće to najbolje shvatiti. Tokom vremena i pridodatkom nekih novih likova, pojavio se ovaj koji je ostao do kraja – *Čuvari zaboravljenog vremena*. Jedini zavet koji smo imali je da ćemo dati sve od sebe i raditi najbolje što u tom trenutku umemo. Svaku sličicu smo merili, svaku tablu oblikovali po nekoliko puta verujući da je baš tada postajala najbolja. Likovi su nastajali i nestajali: Medaka, Tamak, Kia, Trenč, Norka, Kevin... Ideje su se javljale, preplitale, odbacivale. U prvoj verziji priče glavna junakinja je trebalo da ima povez preko jednog oka (na njega ne vidi), što je trebalo da doprinese njenoj grubosti i ukaže na ratničku narav, ali i da nam ostavi mogućnost da joj kasnije dodamo (tehnološko) oko sa mogućnostima koje će pojačati neke njene osobine. Ipak smo odbacili tu ideju, želeći da dobijemo nešto sasvim drugo, pa je tako ona ostala u priči.

Tada nije bilo interneta, pa smo morali da se susrećemo da bismo sve ovo radili. Ja sam, po dogovoru sa Vujom, scenario radio u obliku *storiborda* (sličicu po sličicu i sve

umontirano u tablu sa definisanim dijalozima). Sećam se drhtaja od nestrpljenja kada sam jedinim autobusom koji je spajao Čačak i Mladenovac polazio u 5 ujutro (znači ustaneš u 4, na vreme da se spremiš za put!), dremao na sedištu i u polusnu preturao po mislima delove scenarija koje sam nosio Vuji na crtanje. Posle doručka smo se obojica bacali na posao: pričanje priče, objašnjavanje scena, razmatranje drugačijih rešenja, razmišljanja o pauzama koje su pred čitaocem pre nego okrene desnu stranu pri čitanju (tada ne vidi šta je na sledećoj, jer kada okrene list, jednim pogledom može da otkrije radnju na obe susedne stranice), pričama o tišini, miru, galami i gužvi... Tako smo dotakli onu finu tačku u saradnji na kojoj je projekat koji radimo bio važniji od bilo koga od nas pojedinačno. Ja sam bio spreman da promenim u scenariju bilo šta, a Vuja da nacrtava koliko je god je potrebno crteža, samo da bi rezultat bio bolji. Ne sećam se da je bilo ko od nas tada tvrdio da je nešto nemoguće ili da mu se jednostavno ne radi. Ne sećam se da smo se ikada oko bilo koje stvari posvađali zastupajući tvrdo svoj stav. Svako ponuđeno dobro rešenje je rušilo sva loša prethodna! Kada je

prvi album bio završen, sedeli smo i ocenjivali table pojedinačno: ove su za 3, ove za 4, ove za 5. Pokušali smo da broj onih sa najnižom ocenom svedemo na minimum ili da ih poboljšamo, ali neke same po sebi nisu bile dovoljno atraktivne, iako su urađene sasvim korektno. Spremljeni su kolori za moguće naslovne stranice i ostao je još samo susret sa sudbinom (izdavačem).

Ne sećam se više koji je to dan u nedelji bio. Tada sam bio ubeđen da ne moram da ga zapisujem, jer ću ga pamtititi zauvek, ali se događaji pretiču po važnosti i brišu jedni druge. Zar je važno koji je to dan u nedelji ili koji je mesec? Važno je da se dobro sećam: imali smo dogovor da se nađemo sat pre ugovorenog sastanka u Gornjem Milanovcu i da još jednom pretresemo sve moguće varijante koje se mogu dogoditi (pa i odbijanje!) i naše eventualno reagovanje. Vuja je pažljivo otvorio mapu da još jednom pogledamo naše čedo pre nego što ga ponudimo nekom na usvajanje. I odjednom – šok! Neznano kako, kolorne ilustracije za naslovnu stranu nisu bile unutra!

– To brdo je vrlo važno za priču! Treba da izgleda kao talas, potpuno različito od svog okruženja, da seče šumu poput ajkulinog peraja... – objašnjavao sam Vuji

– Slaviša, Marić ovde. Kada možemo Vuja i ja da svratimo da ti ponudimo jedan projekat? Trebalo bi da znamo koji je to dan unapred, jer moramo da uzmemo slobodno u firmama. Dobro, vidimo se!

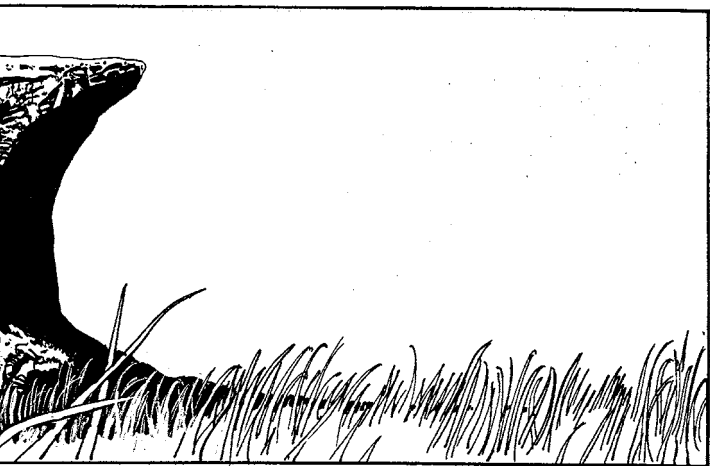
– Ne paniči – smirivao me je Vuja – imamo vremena. Idemo u Mladenovac po njih. Uz put ćemo se sve dogovoriti.

Ne sećam se kako je Vuja vozio i šta smo pričali, ali se sećam samo da smo kod Slaviše

ušli uz izvinjenje i vađenje na autobuske veze, saobraćajne gužve i sve što nam je padalo na pamet. Sve je bilo u redu. Posle dolaženja do daha, osveženja i uvodnih priča vezanih za sve i svašta, došao je trenutak da predstavimo naš rad. Kratko sam mu objasnio da smo uradili *prvi* od *tri* albuma iz ciklusa koji zaista nameravamo da završimo, otvorio mapu, stavio je ispred njega i pokušavao da ulovim reakcije na njegovom licu. Povremeno sam imao potrebu, da bih prekinuo tišinu, da mu samo prstom pokažem neke detalje, kratko dajući objašnjenja zašto su takvi i šta znače.

– Vidim, vidim... – mrmljao je Slaviša, trljao bradu i okretao table polako jednu po jednu, gledao kroz naočare i preko njih.

Kada je okrenuo poslednju, pogledao nas je:

– Dobro, uzimam! Objavićemo kao album u tvrdom povezu. Ali, da li ste razmišljali da ovo obojite?

Vuja i ja smo se samo pogledali.

– Radićemo kao u Francuskoj. Dobićete plave kopije za nanošenje boje, crne filmove koji idu preko... Znae kako se *tamo* kolorišu albumi?

Znali smo obojica kako se to radi. Ali nismo ni u snu očekivali da će neko biti spreman da za naš rad, za koji smo samo par sati ranije bili prezadovoljni da nam bilo kako štampa, ponudi onu najveću opciju – kolor!

– Znam da je ovo veliki rad, ali mogu vam ponuditi honorar po tabli...

Ponuda je bila savim korektna, ali mi sve ovo nismo radili zbog novca. Pred Vujom je

bio veliki posao. Ubrzo su stigle plave kopije sa filmovima. Vuja je udarnički krenuo u kolorisanje.

Tada nismo imali nikakvih iskustava sa štampom, a kompjuteri su kod nas tek počeli da se primenjuju u ovoj oblasti. Nije postojao način da utičemo na bilo šta. Bilo je to vreme neprikosnovenih majstora štamparstva, onih koje još retko možete naći u nekim štamparijama, koji su odgajani u uverenju da ništa ne može biti urađeno bez njihovog majstorstva – ma šta vi to radili i ma kako bojili, oni su ti koji će od toga tek da naprave *nešto*. Baveći se grafičkim dizajnom susretao sam ih na raznim stranama. Najveća uvreda im je bilo moje stalno insistiranje da oni samo precizno *otiskuju* filmove koje sam im doneo i da nikako ne utiču na krajnji izgled štampanog materijala.

Vratimo se našem stripu. Vuja je kolorisao, ja sam pregledao i sve je izgledalo u redu. Možda su neke boje u pojedinim delovima bile prejake, ali u celini to je bio dobro odrađen posao. Ostalo je da čekamo prve primerke. Kada je paket stigao, nestrpljivo sam pocepao natron, izvadio prvi primerak i dugo ga okretao u rukama. Tvrd povez, plastifikacija, pravi pravcati album! Onda sam ga otvorio i kao da me je neko udario! Reprodukcijska kolora je stvarno bila loša. Daleko od onoga što sam očekivao. Bilo je to pravo razočaranje, pogotovu što se radilo o skupom projektu. Nisam nikada pitao, jer nisam ni želeo da znam šta se sve i zašto dogodilo na putu od originala do štampanog albuma. Mislio sam da će neko iz izdavačke kuće tu stvar isterati besprekorno do kraja, ali oni su tada bili tako veliko preduzeće (redakcija za strip je bila samo jedna od mnogih), pa to što je nama bila najvažnija stvar na svetu za većinu nije imalo nikakvu težinu. Kasnije sam se, kada sam i sam bio u prilici da danima boravim pored štamparskih mašina i isterujem kvalitet

do maksimuma, često sećao ovih trenutaka i trudio da se bar oni sa kojima saradujem ne oseće kao ja tada.

Prvi *Čuvari zaboravljenog vremena* bili su pred publikom. U njemu smo prikazali kako se urušava jedan svet prepun razlika kada se naruši ono što čini osnov njegove ravnoteže. Častohalapljivi pojedinci, lažna obećanja, primitivnost... Veliko zlo je u svoj vrtlog uvuklo naše junake. Zaokupljeni ovim izmaštanim svetom nismo ni primetili da se sve to događa i u svetu koji nas okružuje. Život je započinjao igru sa mnogo većim ulogom, a ono čime smo se mi bavili počinjalo je da izgleda kao nepotrebna dečja igrarija. Bila je to 1991. godina. Rat je počeo svoju orgiju smrti svuda oko nas.

O svim tim stvarima smo najviše ćutali. Ne prljati misli, reči... Čuli smo se povremeno tek da budemo sigurni da smo još tu, da postojimo. Porodice su nam bile skoro jedini izvor radosti. U to vreme sam adaptirao, a Vuja iscrtao nekoliko kratkih stripova po istinitim pričama nazvanim „Život piše drame“, koje su objavljivane u *POLITIKINOM ZABAVNIKU*. Urednik Zefirino Grasi nam je u najtežim vremenima sve korektno platio, ali te table, bar koliko je meni poznato, nikada nisu objavljene.

Odlučili smo da krenemo sa radom na drugom albumu. Ja sam ga brzo napisao, jer sam deo imao još u fazi rada na prvom. Vuja je za manje od tri meseca uradio u olovci oko 60-tak tabli (46 regularnih, dok su ostale bile varijantna rešenja). Bio je to neverovatan rad! Kada sam pojedinim autorima pričao o tome nisu verovali, a kada sam dodao da su sve table nastajale posle osmočasovnog radnog vremena i posle porodičnih obaveza (supruga, deca), mislili su da preterujem. Za razliku od razmaženih crtača koji su imali sve vreme pred sobom, Vuja i ja smo znali da nemamo vremena za bacanje. Radiš ili ne, dan si iskoristio ili ti je u nepovrat propao! Slaviša je i taj album prihvatio oberučke. Urađene su kopije za kolorisanje, a Vuja je bio rešen da ne dozvoli da se ovaj rad otme kontroli. Obojio ga je, izbegavajući sve zamke koje su mogle da se postave i upropaste ga u toku štampe.

Bio sam fasciniran neverovatnim pomakom koji se desio u odnosu na prvi album. Da je štampan, on bi sigurno postavio standard (tih godina) ispod kojeg ne bi smelo da se ide, a što bi svima bilo od koristi.

Devedesete su proticale, a „Dečje novine“ su nagoveštavale mogući pad bez ponovnog uzdizanja. To se i desilo, a ja sam se

na sve načine trudio da izvučem originale i kolore uz obećanje da ću ih vratiti, ukoliko to ikada budu hteli. Plašio sam se da će u toj gužvi naš rad jednostavno nestati. Ne bi imalo nikakvog smisla raditi sve ponovo, a ugraditi istu energiju i entuzijizam bilo bi zaista nemoguće. Prolazile su godine. Naš izdavač je prestao da postoji, a Slaviša je u borbi

sa svakodnevnim životom krenuo negde u inostranstvo. Ostali su velika praznina i iščekivanje.

– Rade će nam štampati drugi album kao poklon-dodatak u *KNJIŽEVNOJ REČI* – javio mi je Vuja. Bila je to lepa vest kojoj se nisam nadao. Bila je to vest koja greje srce.

Rade Tovladijac je tada bio umetnički direktor *KNJIŽEVNE REČI*. Ovaj časopis je uz svoj 511. broj kao tematski dodatak štampao drugi deo priče, ali ne u koloru. Kao urednik izdanja potpisan je Moma Rajin, naš stari poznanik iz *YU STRIPA*. Bila je to 2000. godina (nedostajala je samo godina dana od desetogodišnjice izlaska prvog albuma). Potajno smo gajili nadu da će ovaj album naći put do onih koji su pročitali prvi i koji očekuju rasplet započete priče. Nikada nisam uspeo da saznam da li je bilo nešto od toga. Zaista, koliko bi ljubitelja stripa kupilo književni časopis koji se prodaje u knjižarama i uz koji se dobija strip-album u mekom povezu? Vuja je, za divno čudo, uvek imao informacije o nekim čitaocima, a najveće iznenađenje je bio izvesni kolekcionar iz Španije koji je došao do našeg stripa!

Ovaj neočekivani dar nas je ohrabrio da poverujemo da postoji još nekakva šansa da našu priču završimo. Rad na trećem albumu počeli smo i pre ovoga, ali znatno sporije. Nismo želeli da ostavljamo neobavljen posao iza sebe. Pre izdavanja drugog albuma uvideli smo da treći deo priče neće stati na klasičnih 46 tabli, pa smo se dogovorili da se stranice uopšte ne broje. Završićemo priču, a ostatak do punog tabaka ćemo popuniti nekakvim tekstom, skicama, ilustracijama, bilo čim što je vezano za sam strip, a može biti interesantno. Najveći deo priče je već bio priveden kraju. Prvih tridesetak tabli je iscrtano, a onda je opet došlo do pauze. Vuja je

počeo da dobija poslove za inostrana tržišta, pa smo morali malo da sačekamo i vidimo kako se stvari odvijaju. Trebalo bi imati na umu da kada se pominju jedna, dve, tri, pet godina to izgleda premnogo, ali to vidite samo kada se odmaknete i posmatrate kao *prošla* vremena. Nama je vreme proticalo tako brzo da to nismo ni osećali. Vuja je projektovao i crtao, a ja sam se prebacio na grafički dizajn i sâm, kada mi je vreme to dopuštalo, crtao i pisao. Uvek smo nešto radili i osećali da *Čuvari* ostaju da nas, kao kamen u cipeli, stalno

Slika sveta koji se raspada i pluta neznano kamo pojavila se simbolično i u našem stripu. Ono što je trebalo da bude tehnologija i progres postalo je samo prazna ljuštura

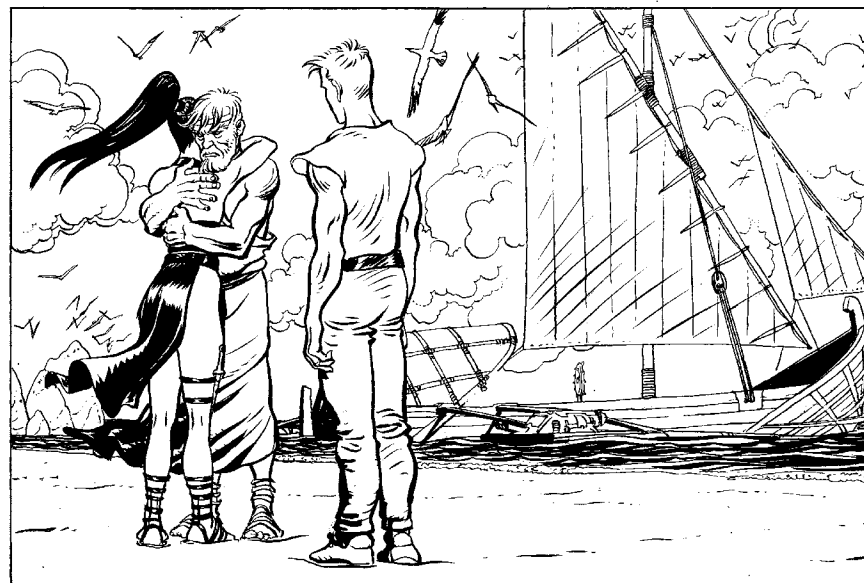

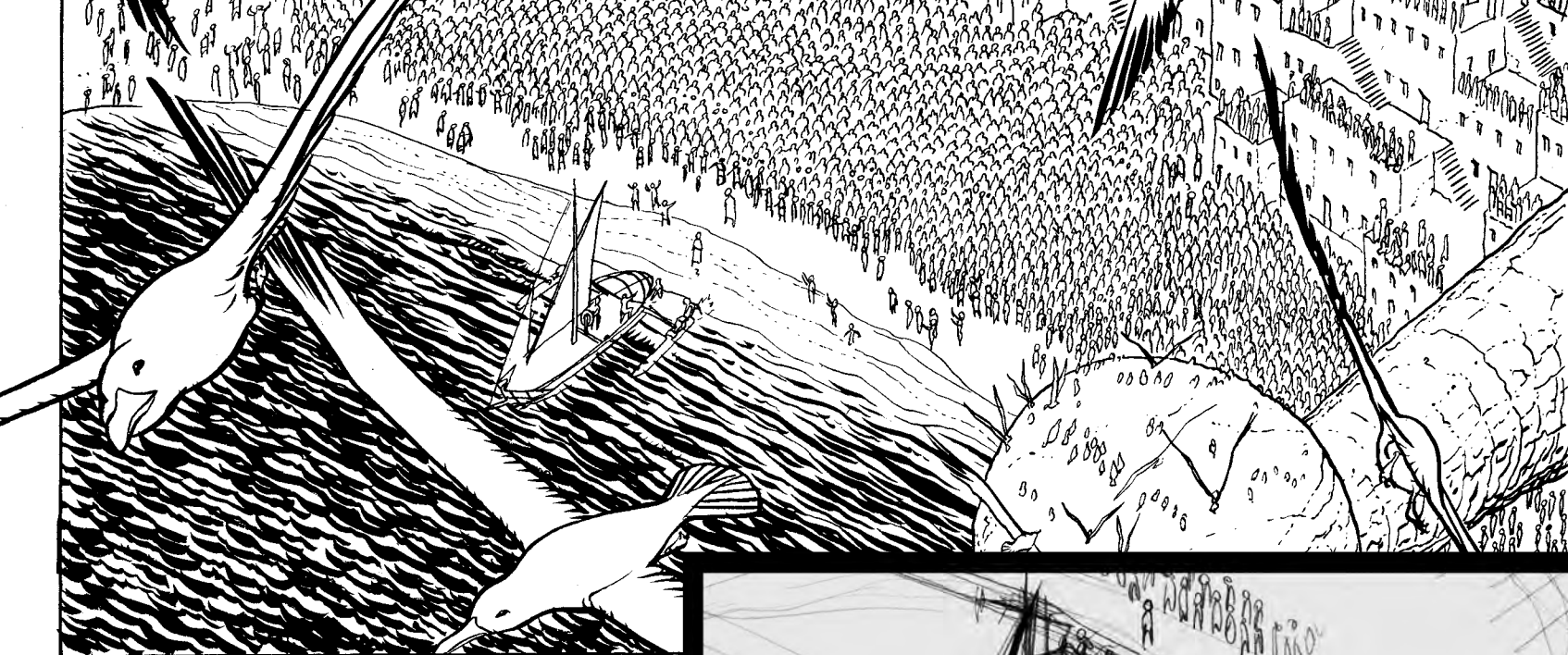
žuljaju. Čitajući ih iznova maštao sam da ih jednom kompletiramo, a u trenucima najvećeg nadahnuća predlagao sam Vuji da ih potpuno preradimo i u jednom dahu uradimo kao knjigu u kojoj se neće primećivati stilske razlike u crtežu koje su godine neumitno nametnule. Dobro je što je „amok“ držao samo mene. Vuja je želeo da ide dalje, da završimo tu priču, prezentujemo je čitaocima i stavimo tačku bez obzira na reakcije. Čuvari su zauzeli dobar deo naših života. To poglavlje je trebalo nekako zaokružiti, zatvoriti jednu priču i početi neke nove.

Sredinom devedesetih sam u čačanskom Domu kulture vodio strip-radionicu. Želeo sam da mlade ljude uputim u svet stri-

pa, u načine stvaranja, razmišljanja i pripovedanja pomoću slika. Mnogi od onih koji su prošli kroz nju ili su samo dolazili da se družimo i razmenjujemo ideje postali su grafički dizajneri, animatori po stranim studijima, umetnici u raznim oblastima, bankarski službenici... Sa trojicom sam još uvek u stalnom kontaktu: čika Andrija Stanković je kolekcionar i ljubitelj našeg predratnog i posleratnog stripa, Anto (Branko Antić) je forumaš i kolekcionar, a Dekara (Dejan Đoković) je onaj bez koga ove knjige ne bi ni bilo. Dekaru i njegovu ljubav prema stripu sam ohrabrivao, poštovao i pomagao kako i koliko sam mogao – od prvog *LAVIRINTA*, *NEOMA* i *KARME*, pa sve do današnje *ZABAVE*.

– Izdaćemo kompletne *Čuvare* u jednoj knjizi! Potrebno je da Vi i Vuja završite priču! – javio mi je Dekara, objašnjavajući kako je i njemu ta priča značila u onom vremenu kada je bio samo čitalac, kada je upoznao me-

ne, zatim Vuju, pa mnoge druge crtače i počeo sve više da ostaje u svetu stripa. Želeo je da ovim izdanjem vrati bar mali deo duga tim vremenima.

Započeo sam pripreme isčitavanjem elemenata dovršene priče, traganjem po skicama, zabeleškama i sećanjima, pokušavajući da ponovo prizovem u život junake za koje sam bio ubeđen da su već odavno postali samo bleđa senka. Niti su počele da se povlače, likovi da postaju jači i življi, a priča da ponovo živi i stvara onaj stari treptaj srca kao onda kada smo počinjali da radimo na njoj. Dovršio sam storibord za preostale table, a Vuja je lovio vreme između crtanja za francusko tržište i svakodnevnih poslova arhitekta. Nisam se opterećivao prvobitnim zabeleškama o samoj priči. Dopustio sam da se ona odvija po nekoj početnoj niti, ali sam verovao da treba dopustiti vremenu da radi svoje, da onako kako mi postajemo zreliji i stariji to treba bar malo da utiče na priču. Preostalih tridesetak tabli je završeno krajem prošle godine. U trenutku dok ovaj tekst nastaje, Vuja verovatno povlači poteze na poslednjim sličicama.

U odnosu na prethodna izdanja sređeni su i neki dijalozi u pokušaju da budu rečitiji.

Na početku sam rekao da se ne sećam kada je rad na ovom stripu stvarno započeo, jer to nije bio posao koji je neko naručio sa preciznim rokovima i uslovima. To je bila i ostala priča koja je zaokupila dvojicu zaljubljenika u strip, a koja ih drži i dan-danas.

Dekara mi je rekao da je na nekim ranim skicama našao Vujine potpise iz 1987. godine. Ovo objavljivanje, dakle, obeležava 25 godina od tih dana. Četvrtinu veka! Dosta vremena! Ipak, kada danas sumiram ovu priču i kada sećanja naviru, sve izgleda kao da i nije bilo toliko davno.

I tu je kraj ovog teksta koji je nastao vrelog leta 2012. godine, kada su temperature prelazile 40°C.

Neka krene priča čija se radnja događa jednog takođe neobično vrelog leta. ■

život ne obožavaju misli nego snovi!

R. V. FASBINDER

*Posvećeno mojoj supruzi Verici,
zato što me uopšte trpi
i mojoj deci Mrđanu i Novaku,
zato što me hvale i kada ne treba.*

V. R.

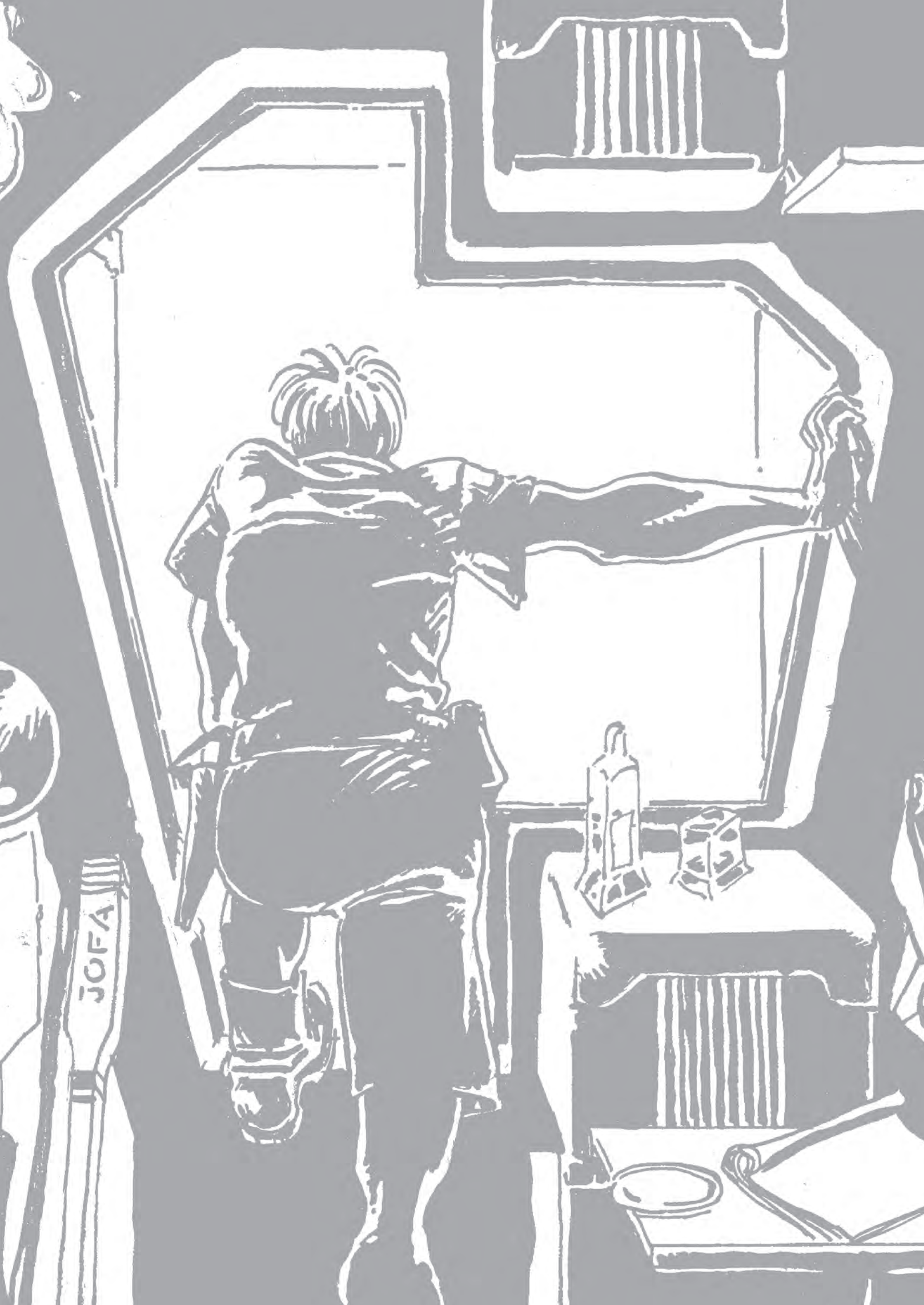
*Sonji i Gordani,
jer daju smisao vremenima
koja treba čuvati od zaborava.*

M. M.

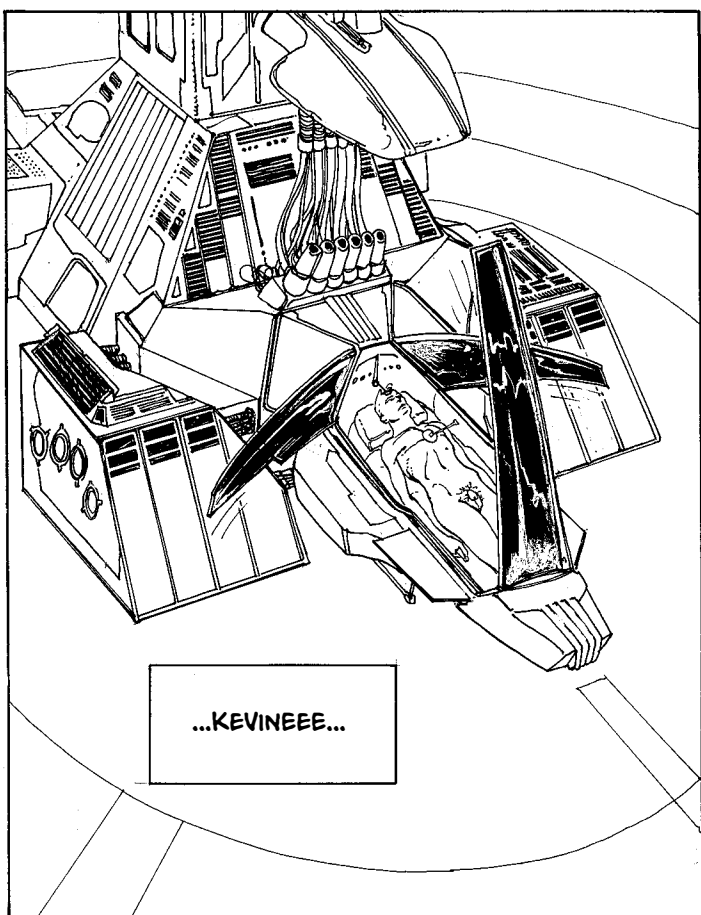
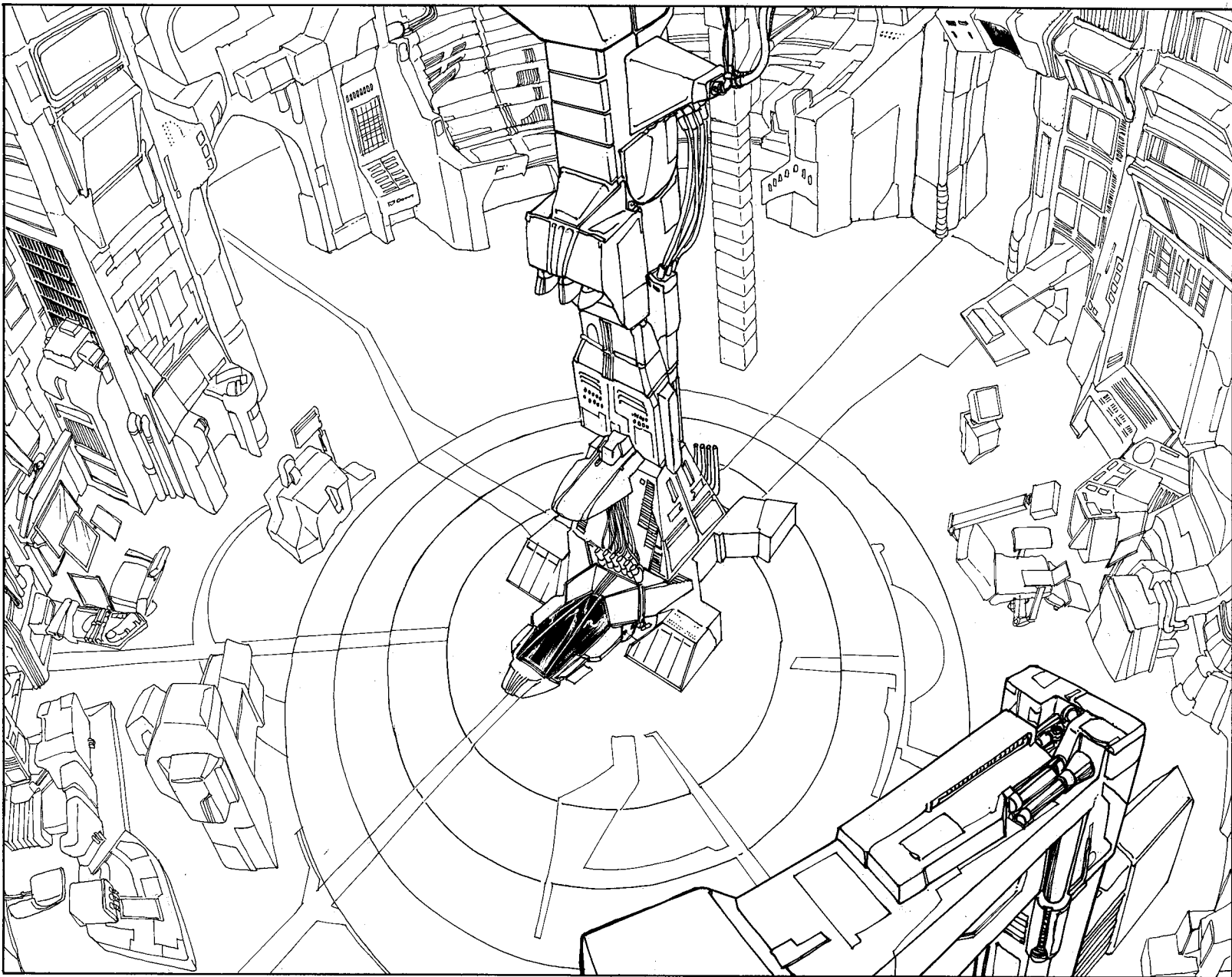
*Zahvaljujemo svima koji su bili uz nas i verovali
da svaki naš rad ima svrhu, svima koji su nas
ohrabivali, razumeli i čuvali od pada.*

M. M. i V. R.

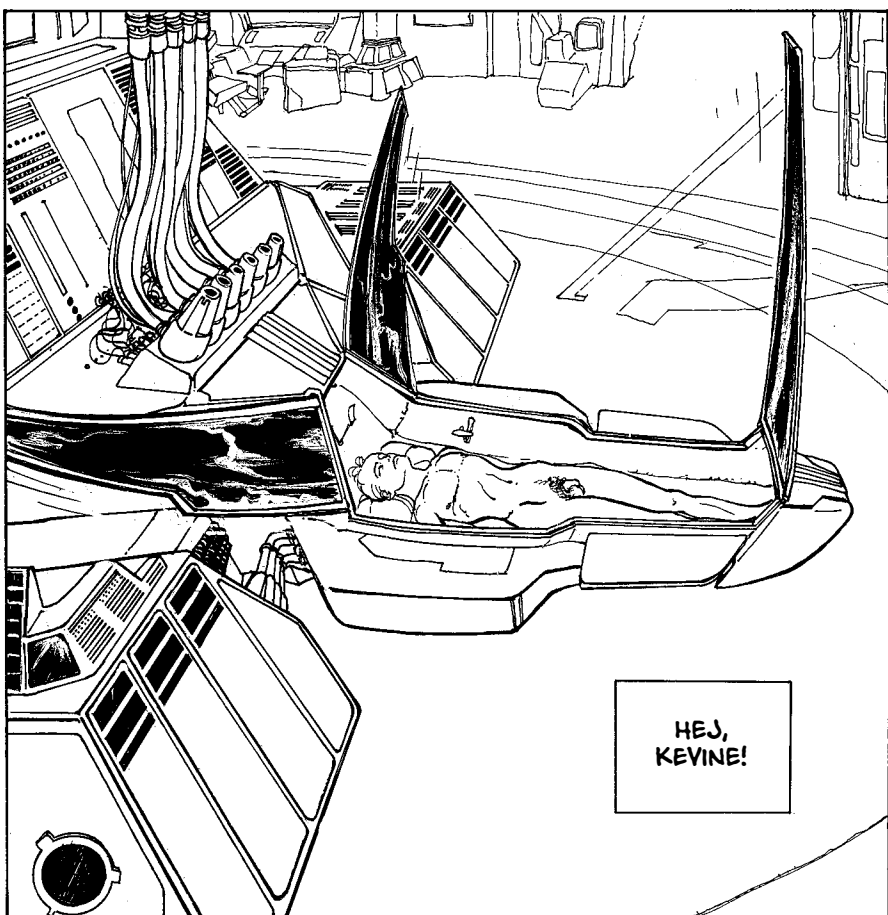

JOFA

...KEVINEEE...

HEJ,
KEVINE!

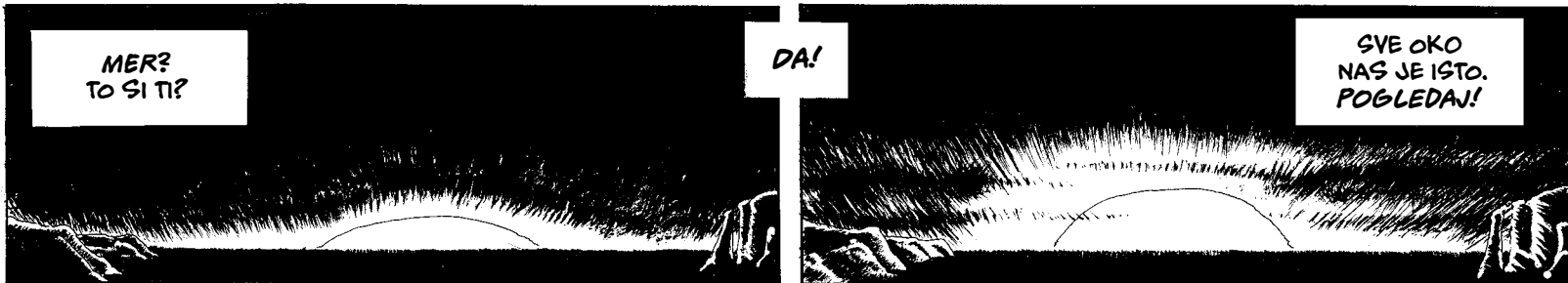
PROBUDI SE!

MER?
TO SI TI?

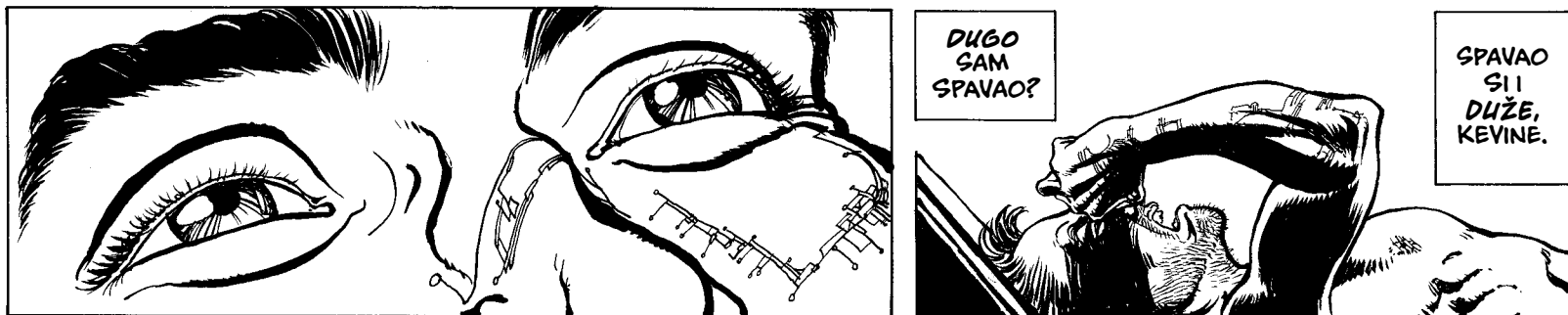
DA!

SVE OKO
NAS JE ISTO.
POGLEDAJ!

DUGO
SAM
SPAVAO?

SPAVAO
SI I
DUŽE,
KEVINE.

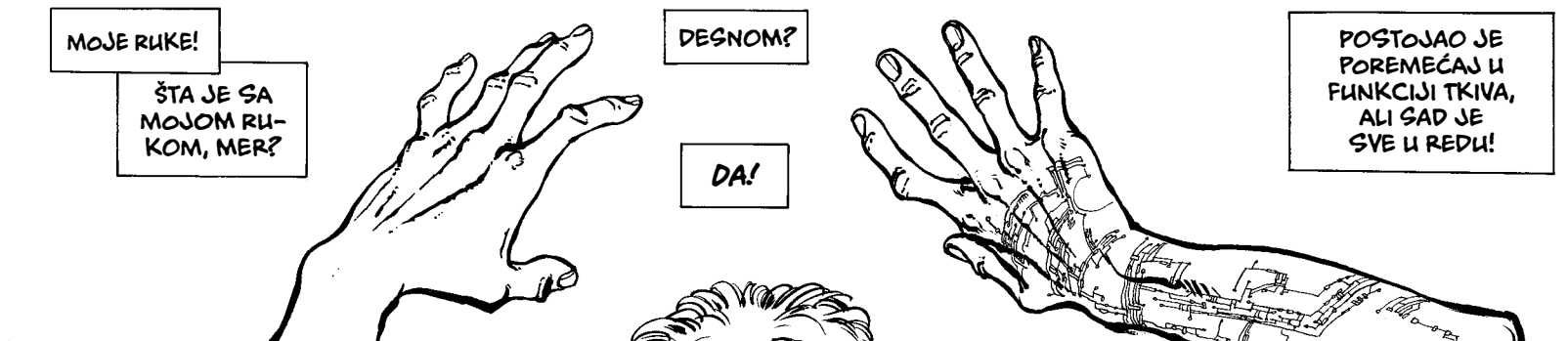
MOJE RUKE!

ŠTA JE SA
MOJOM RU-
KOM, MER?

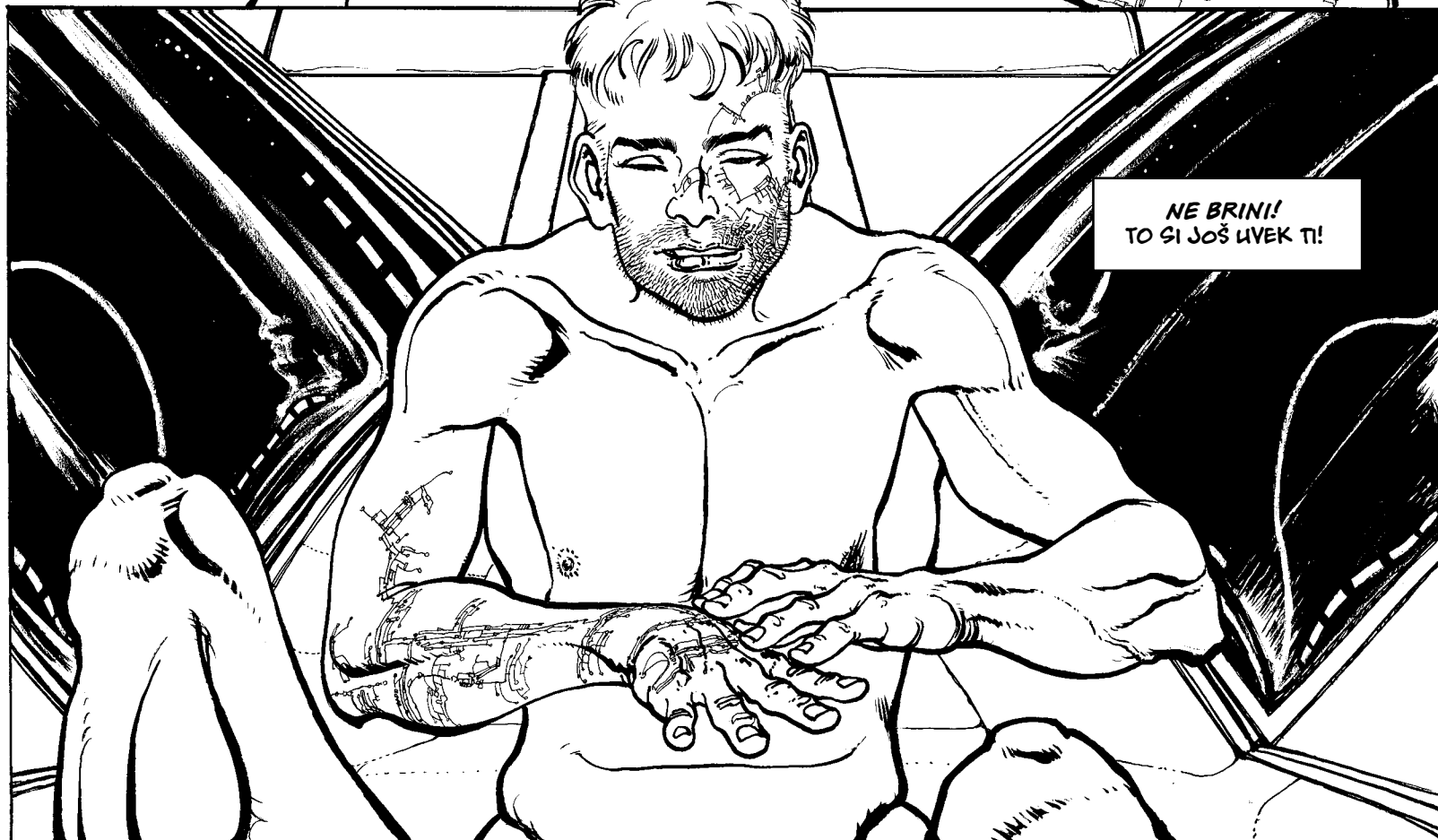
DESNOM?

DA!

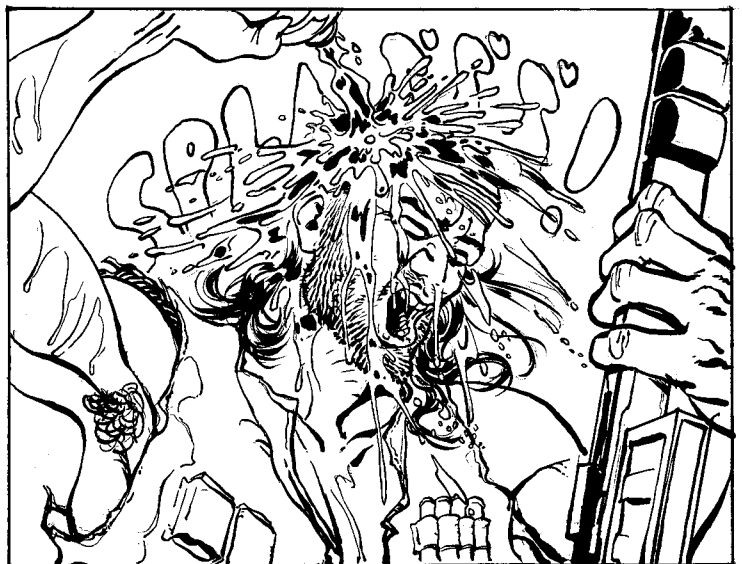
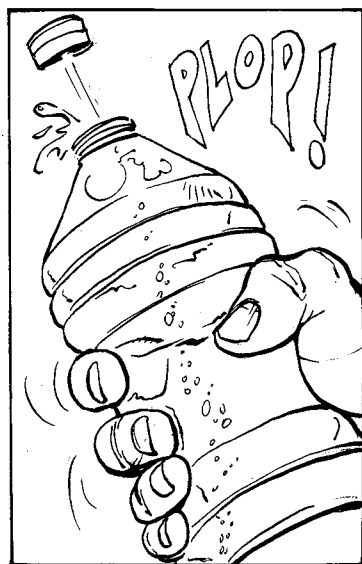
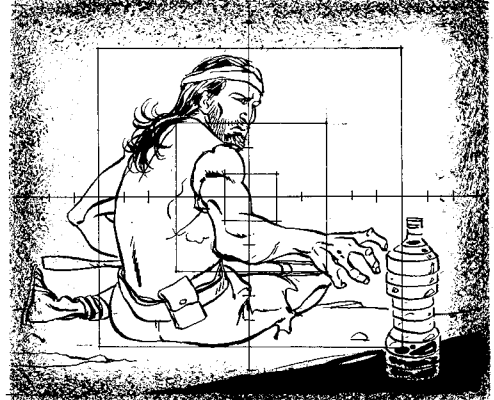
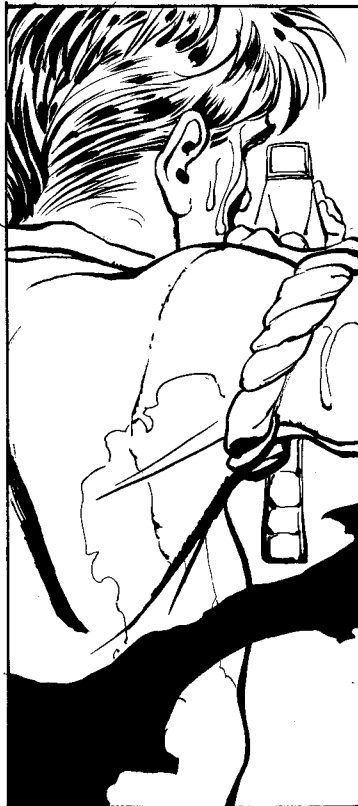
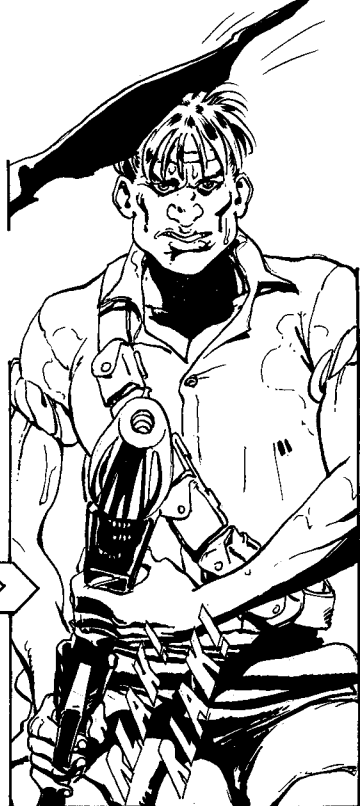
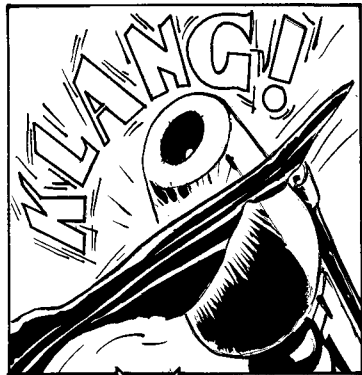
POSTOJAO JE
POREMEĆAJ U
FUNKCIJI TKIVA,
ALI SAD JE
SVE U REDU!

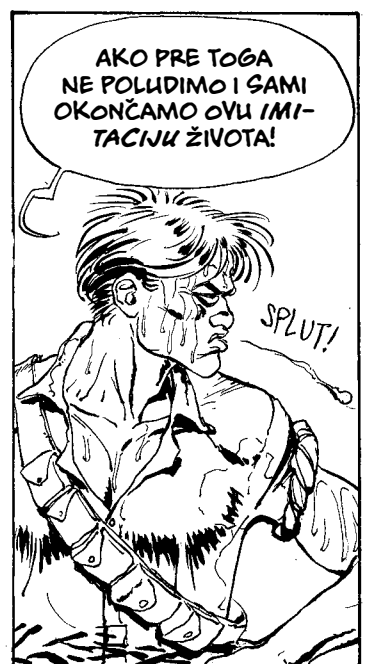
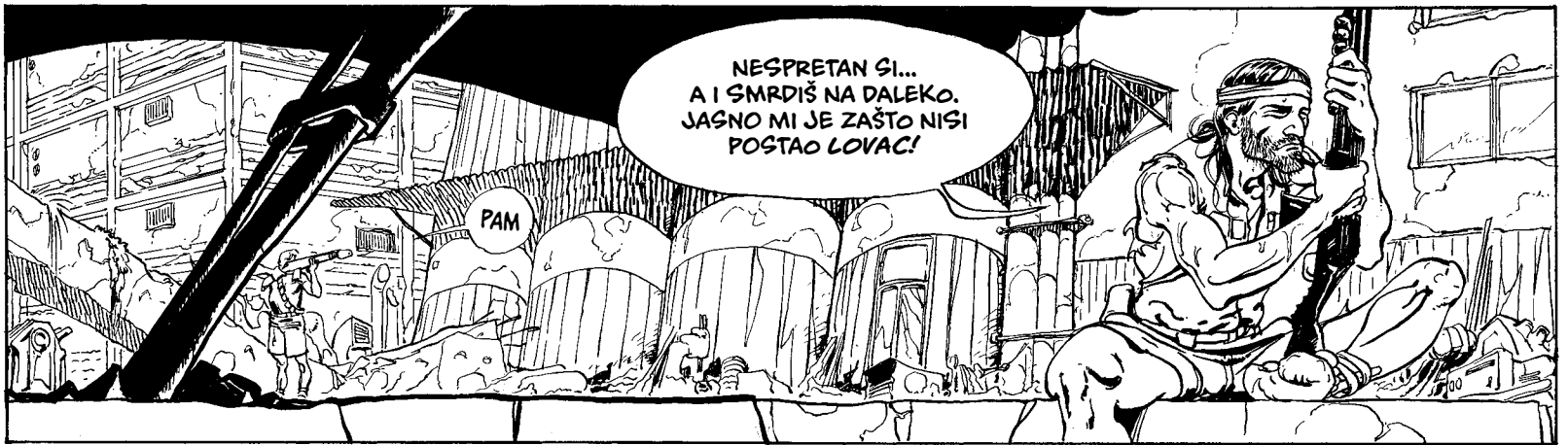
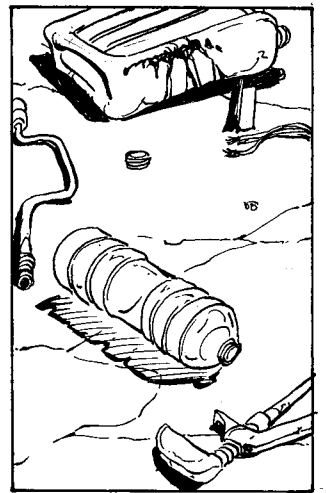

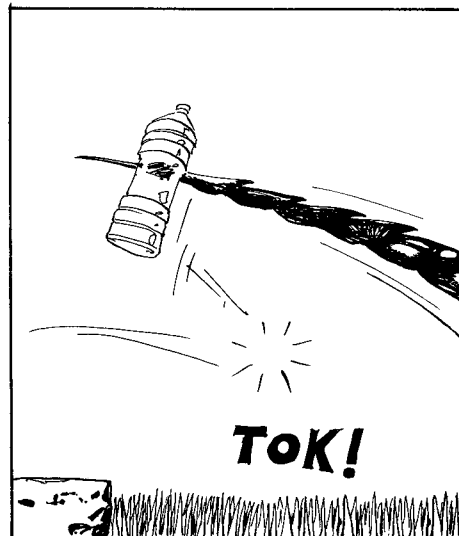
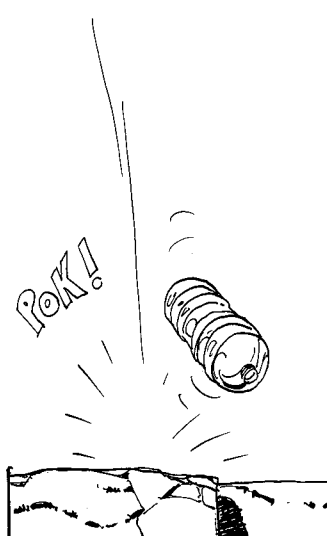
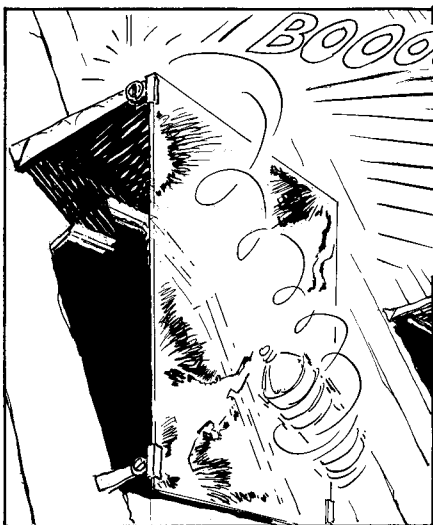
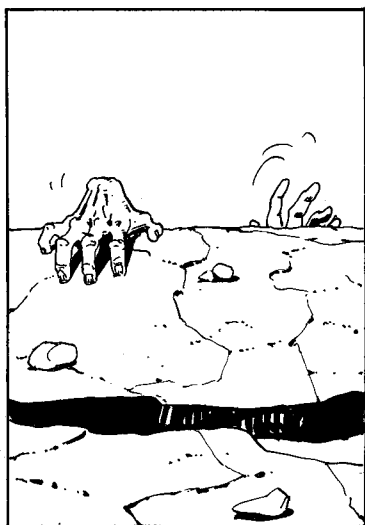
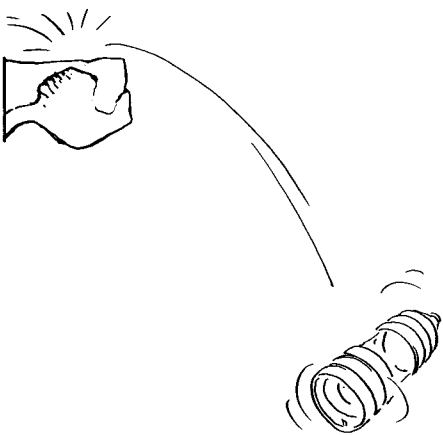
NE BRINI!
TO SI JOŠ UVEK TI!

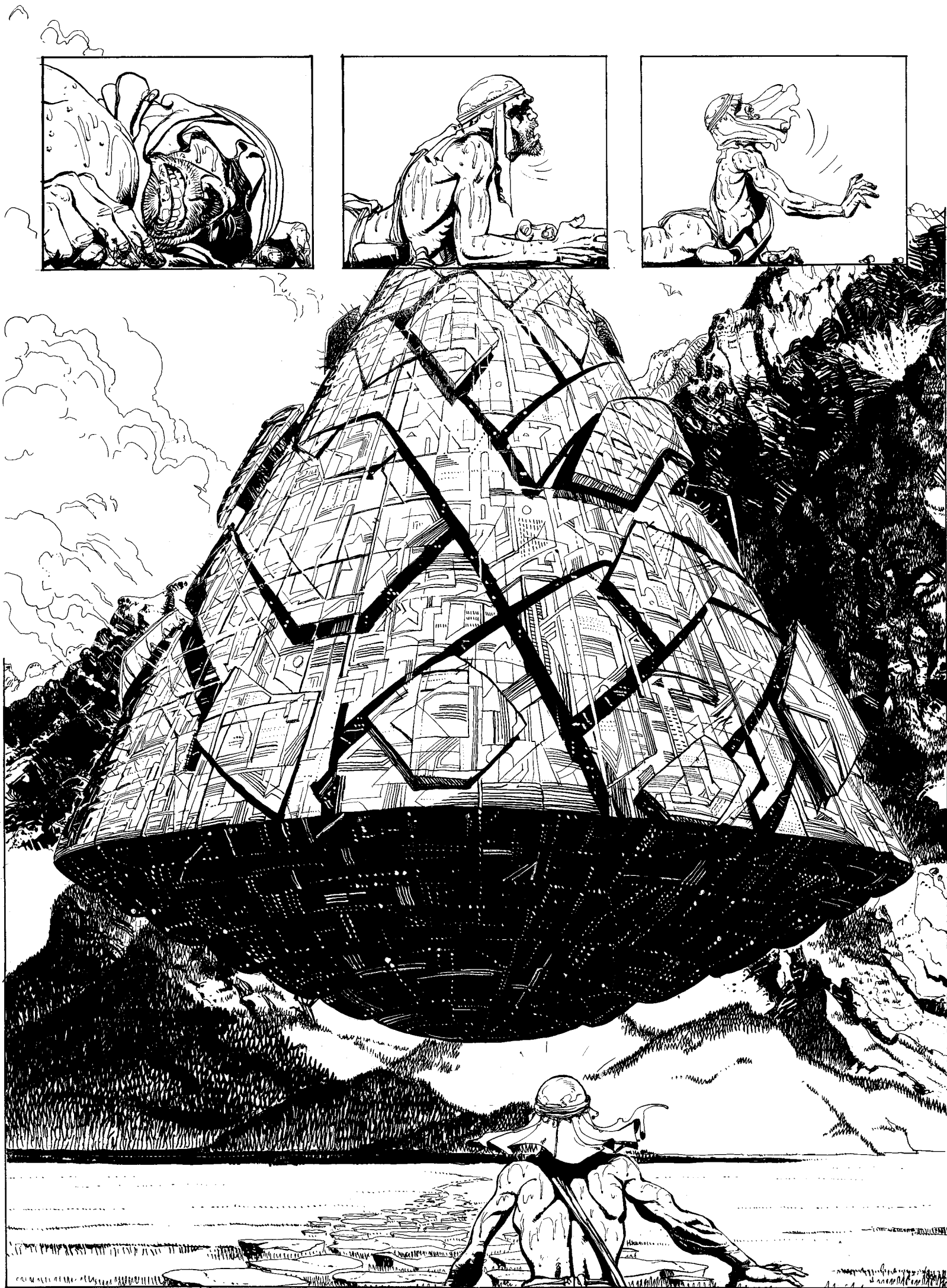

ULJEZ

OZBILJNO!
MI SE PEČEMO U OVOJ
KONZERVU A TAMO VODA
SVE DO HORIZONTA, ČEKA
NA NAS.

TREBA PROĆI
KROZ VELIKU
ŠUMU!

ZAR I TI VERU-
JEŠ U LEGENDU O
ŠUMSKOM
DUHU?

A TI ZNAŠ
DA JE TO
LEGENDA?

ČUDO! KAKO JE MO-
GUĆE DA NIKO NAŠ NE
ZNA ZA OVO?

ZABORAVI TU
VODU! POGLEDAJ!
DOLE SE NEŠTO
POKREĆE!

JOŠ NIJE
VREME
RAZME-
NE?

NIJE!

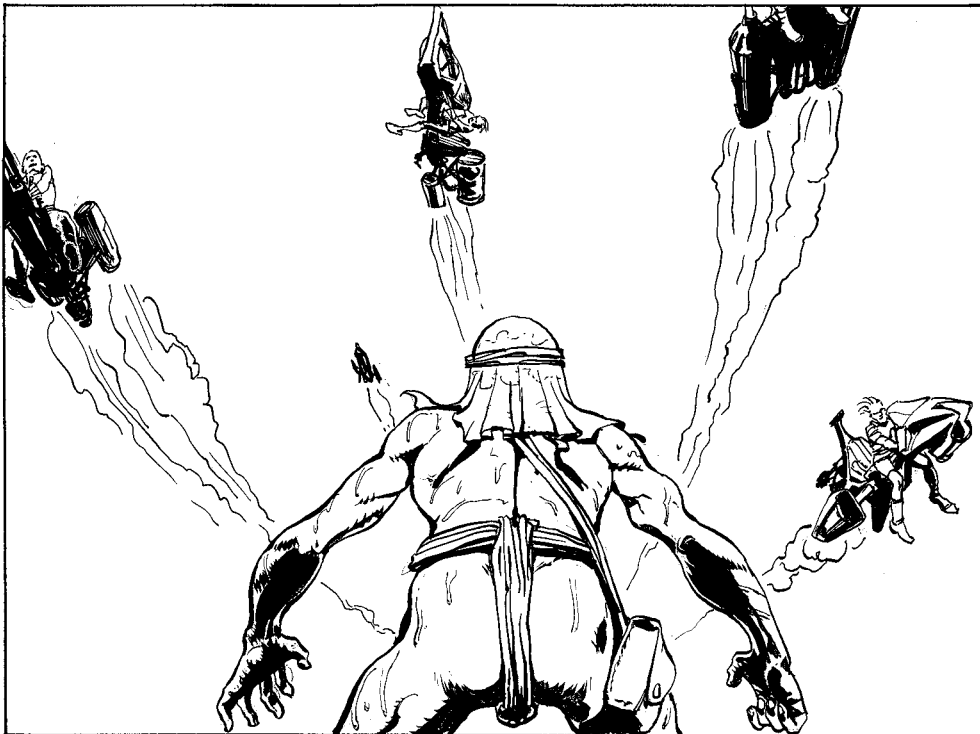
IZGLEDA
DA IMAMO
ULJEZA!

ULJEZA?
DAJ TO
OVAMO!

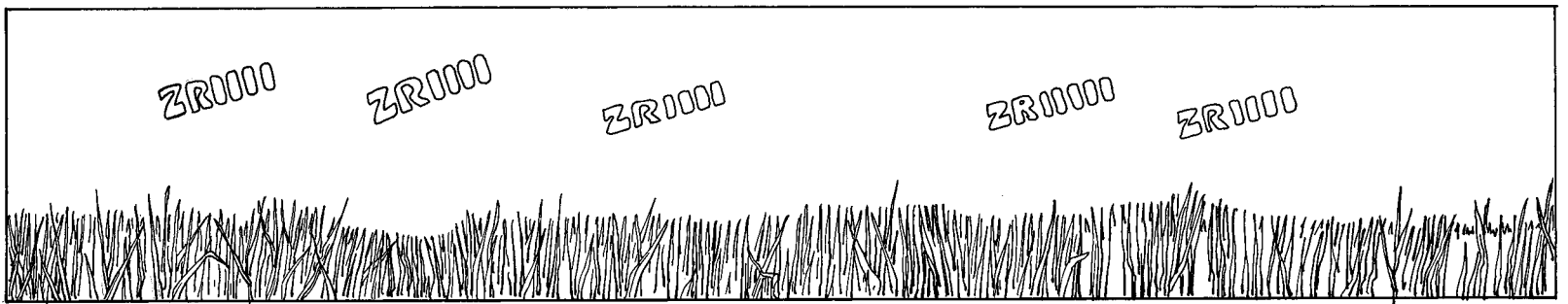
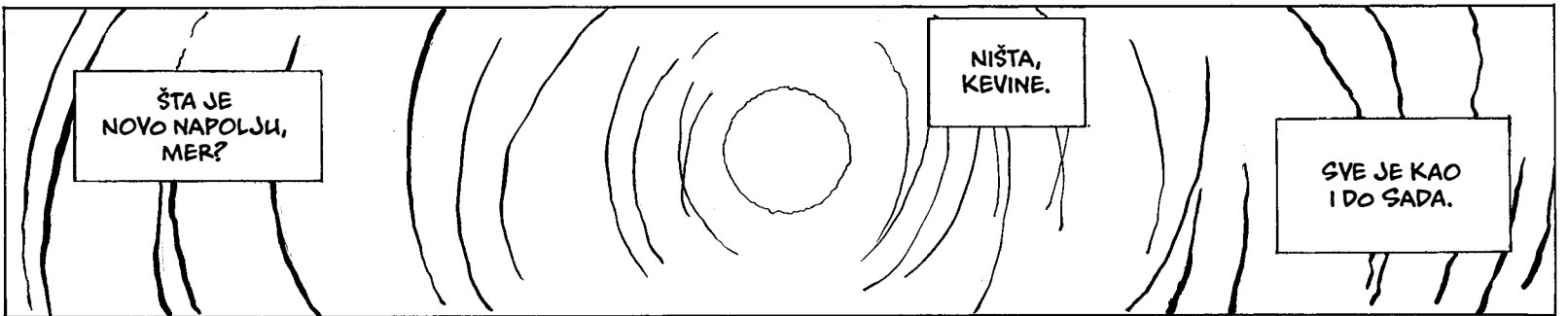
NEMO-
GUĆE!

I JOŠ STIŽE
IZ PRAVCA VELIKE
ŠUME... A TO JE
NEMOGUĆE, AKO
ŠUMSKI DUH...

MA ZAČEPI! DAJEMO
UZBUNU PRVOG
STEPENA!

LOV

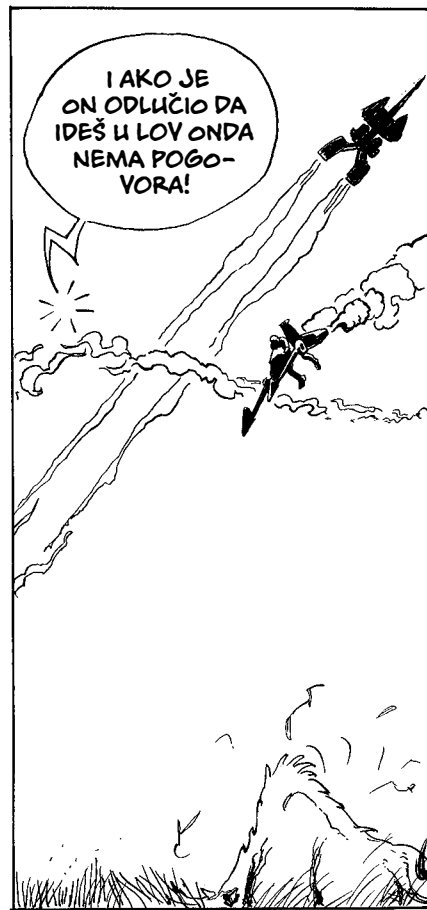

ZNAŠ PRAVILA LOVA. SLUŠAJ ME I SVE ĆE SE DOBRO ZAVRŠITI!

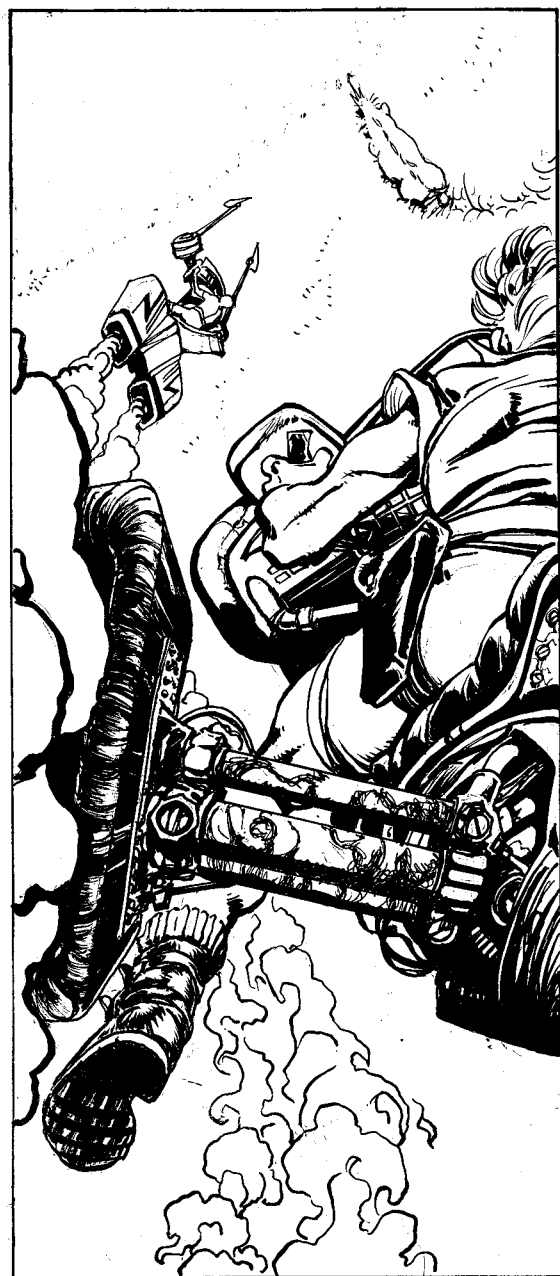

DA... ALI... JA...

NIŠTA TI! MEDAKA JE TVOJ OTAC.

I AKO JE ON ODLUČIO DA IDEŠ U LOV ONDA NEMA POGO-VORA!

BRAAAA!!!

ŠTA SADA?

UZMI SREDNJI ROG.

VIDIŠ... IMA SAMO VIŠE KRVI NEGO PRI PUCANJU U METU. BRZO POKUPI ROG...

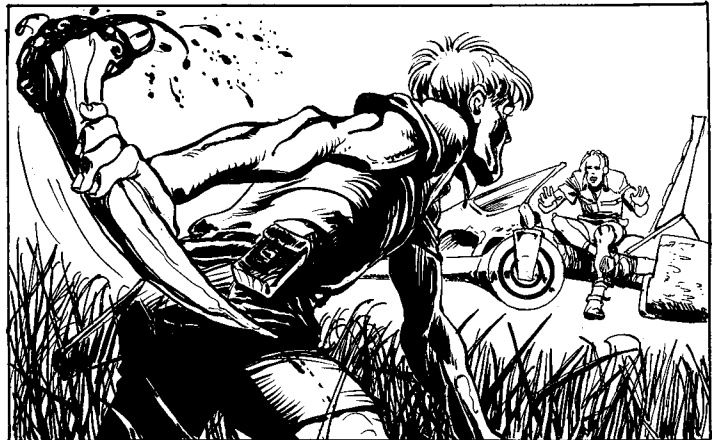

...PA IDEMO!

IZGLEDA
SASVIM
OBIČNO.
SAMO JE
MALO
VEĆI OD
OSTALIH.

HEJ, UŽIVANJE
U PRIRODI SE OVDE
ČEŠTO PLAĆA
ŽIVOTOM!

DA! ALI...
OVO KAO DA NE
PRIPADA SVETU
OKO NAS. IZGLE-
DA ČUDNO...
DELUJE...

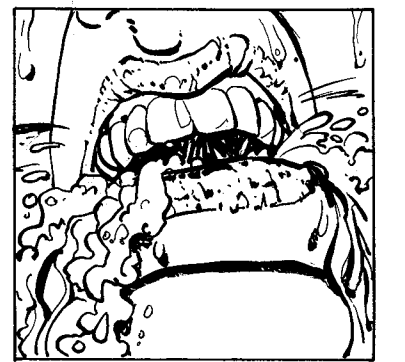
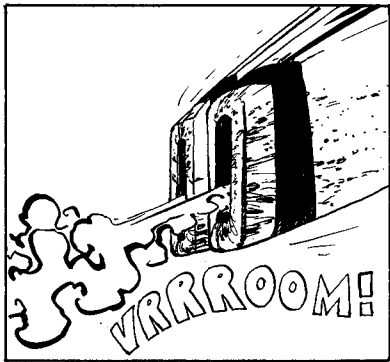
DODAVOLA, MALI!
KRENI!

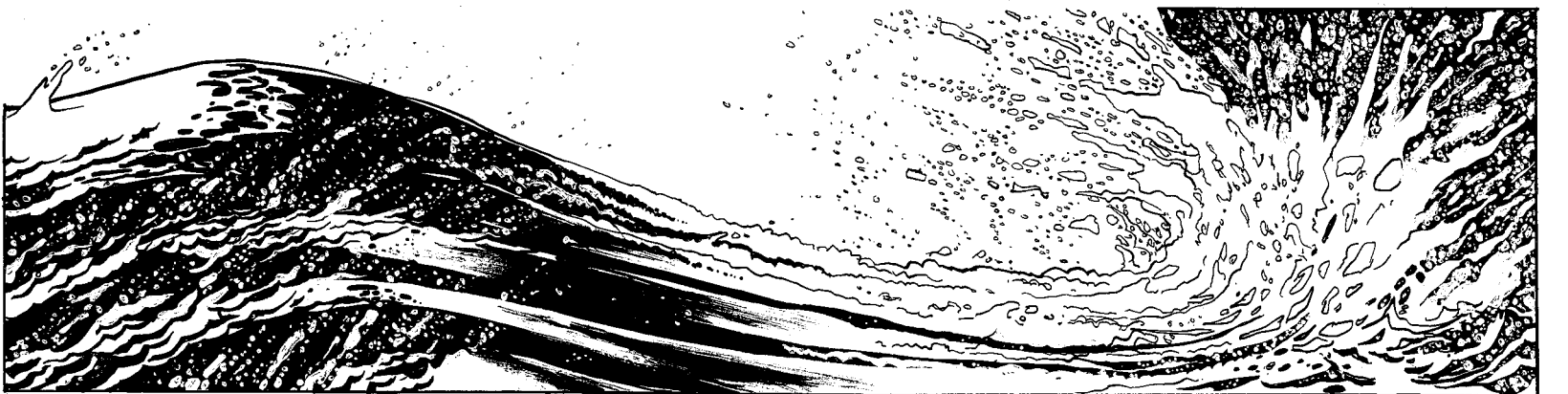
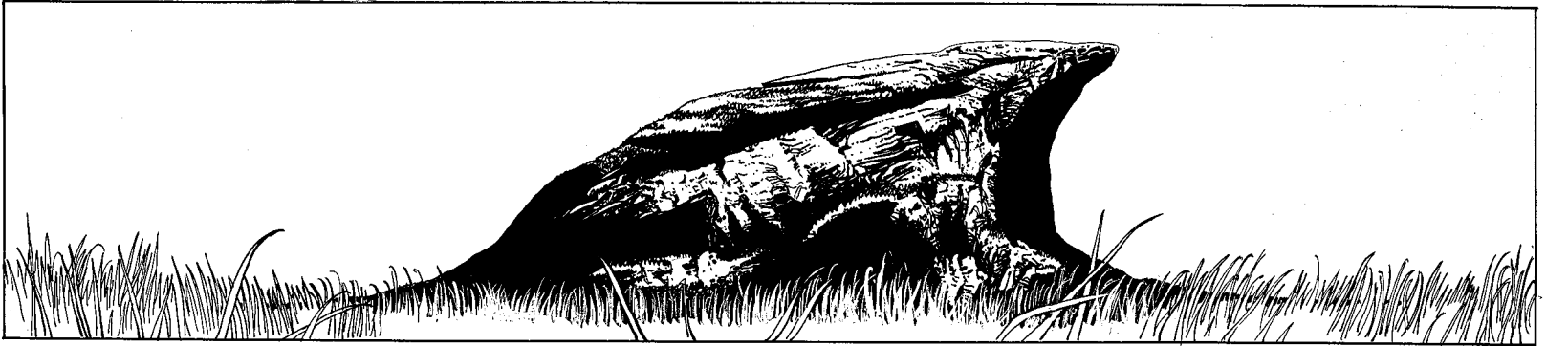

...MAGIČNO!

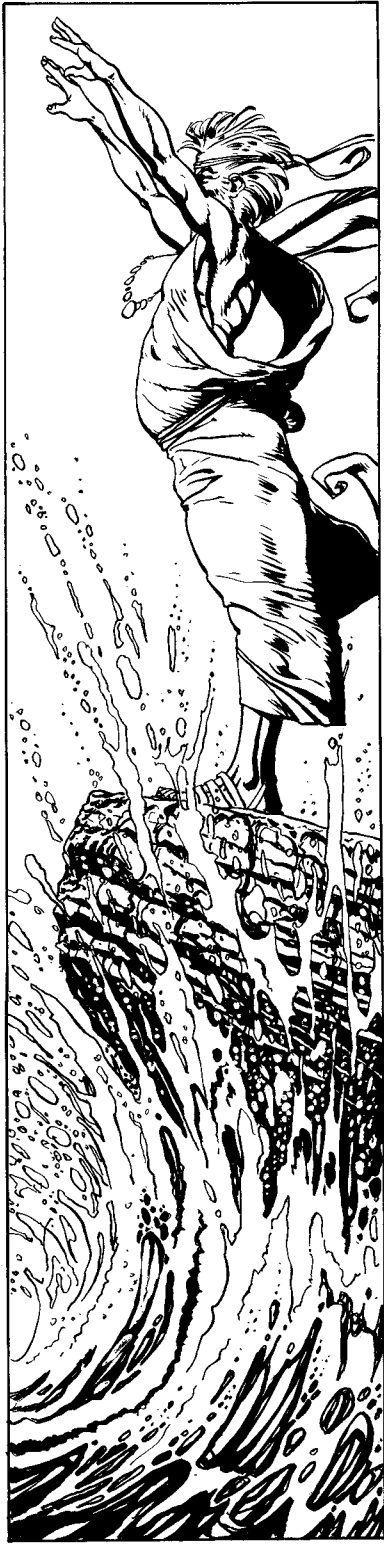

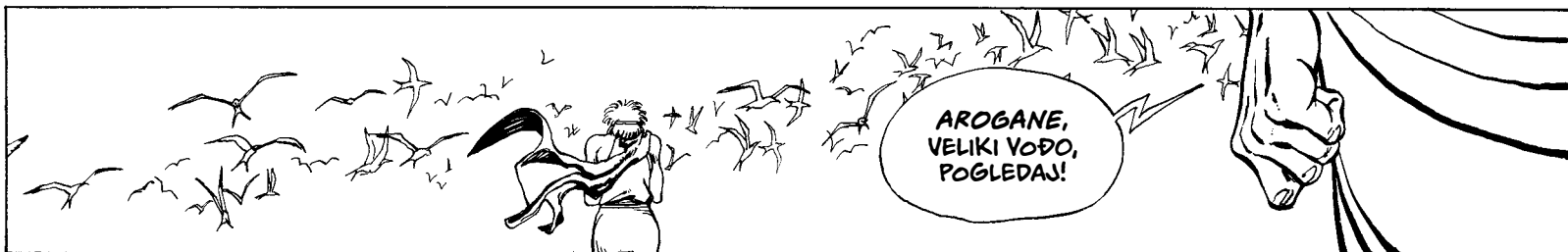

ZAVERA

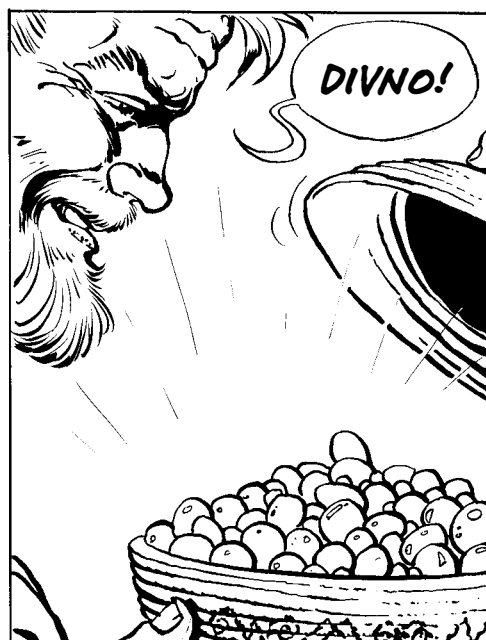
AROGANE,
VELIKI VOĐO,
POGLEDAJ!

IMAMO IH
DOVOLJNO A
DANAŠNJI LOV
JOŠ NIJE
ZAVRŠEN.

TEŠKO JE! U
PRAVU SI - BIĆE
DOVOLJNO.

DIVNO!

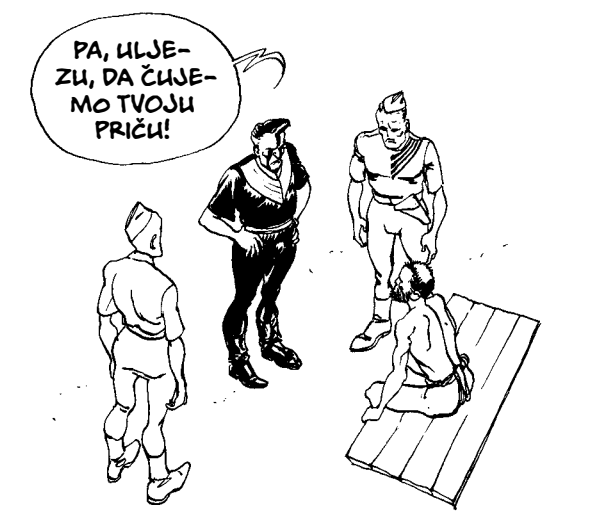
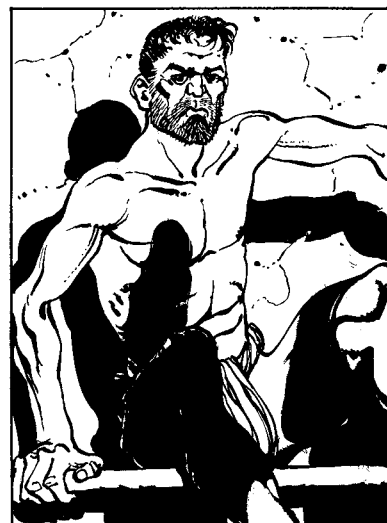
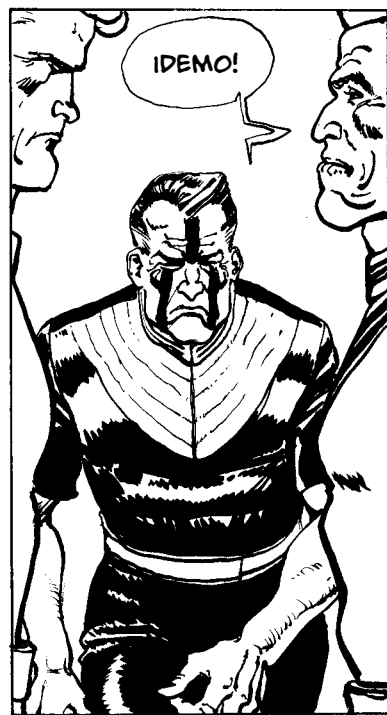
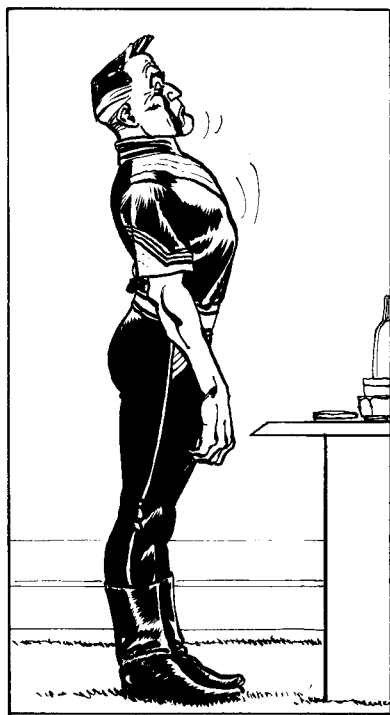
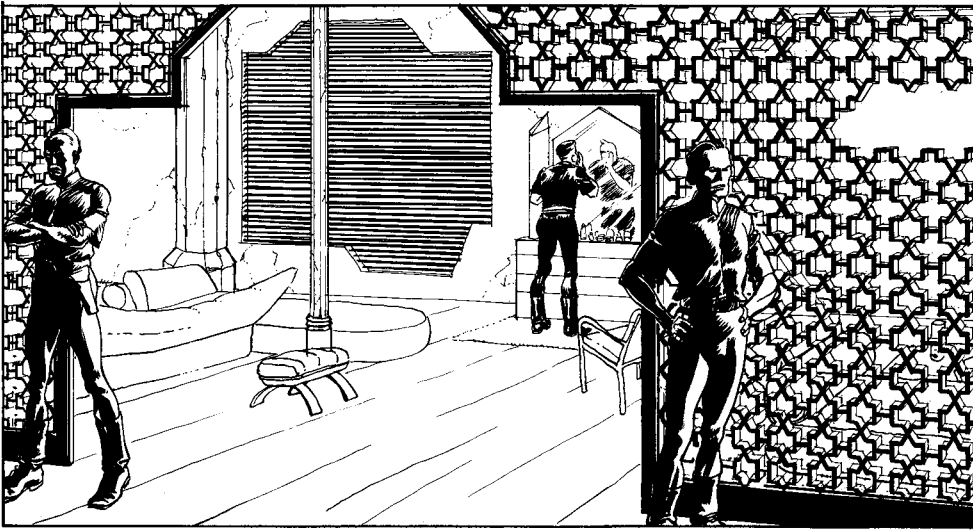
SPREMNI SMO ZA VREME
RAZMENE. AROGANE, JA VEĆ
DUGO SAKUPLJAM PLODOVE
MORA I VOLEO BIH DA...

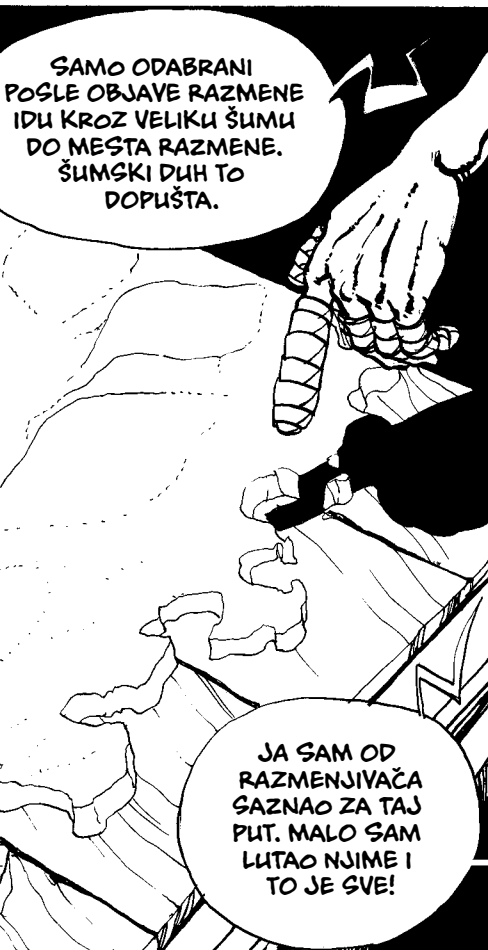
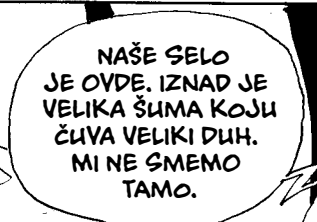

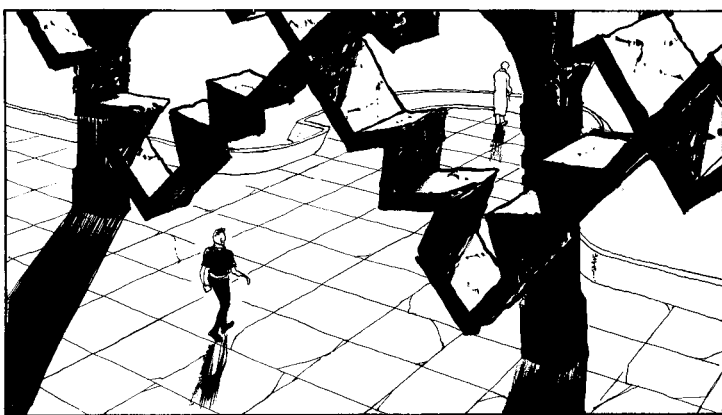
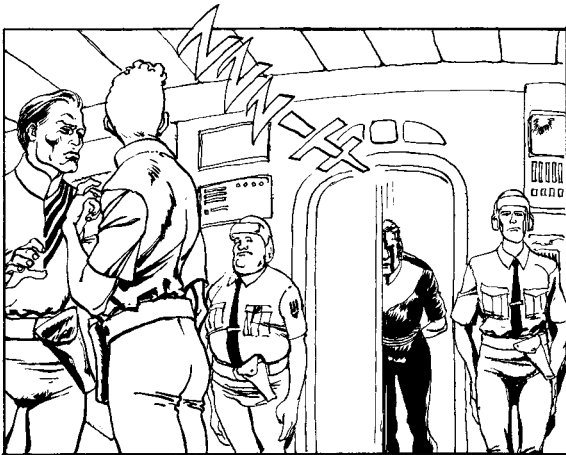
...POSTANEM
RAZMENJIVAČ,
ODEM U VELIKU
ŠUMU I DOŽIVIM
ČUDA RAZ-
MENE.

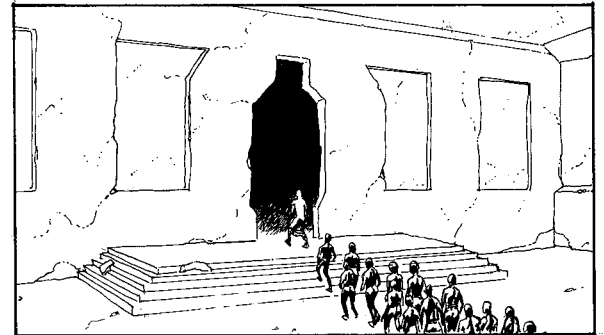
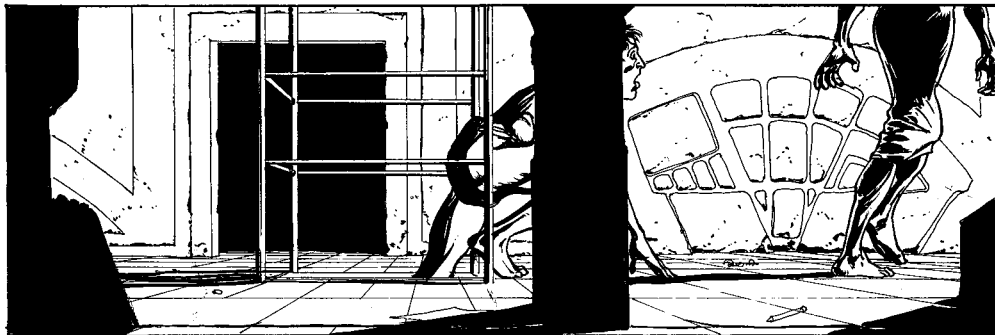
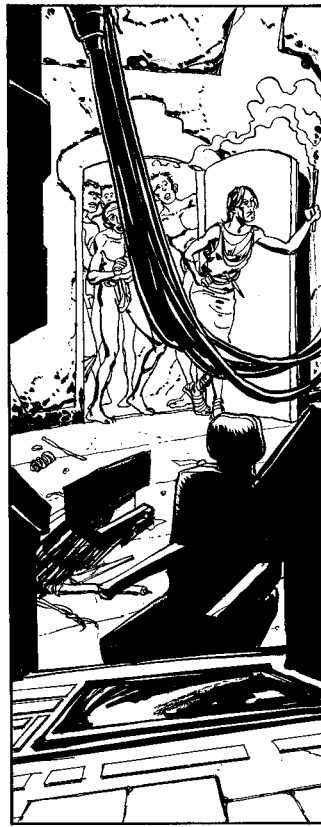
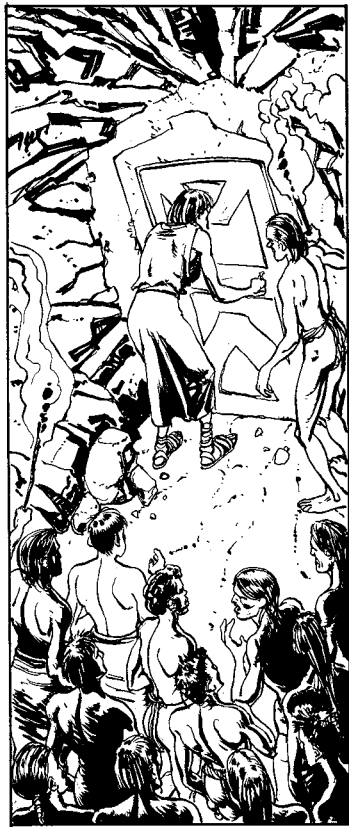

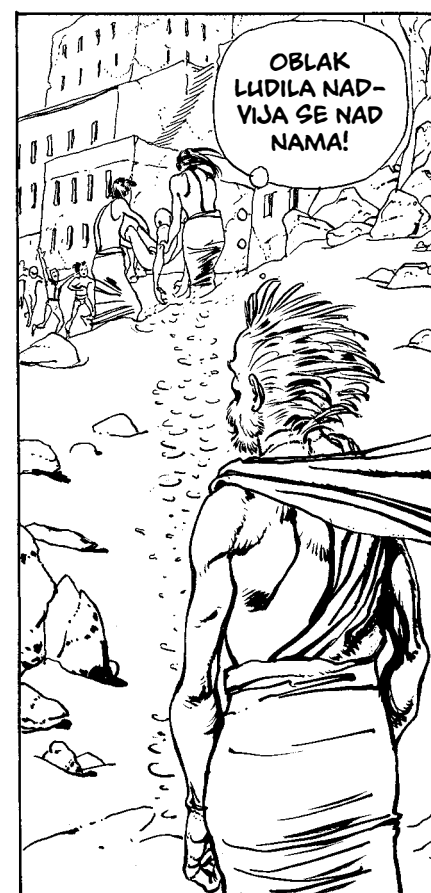
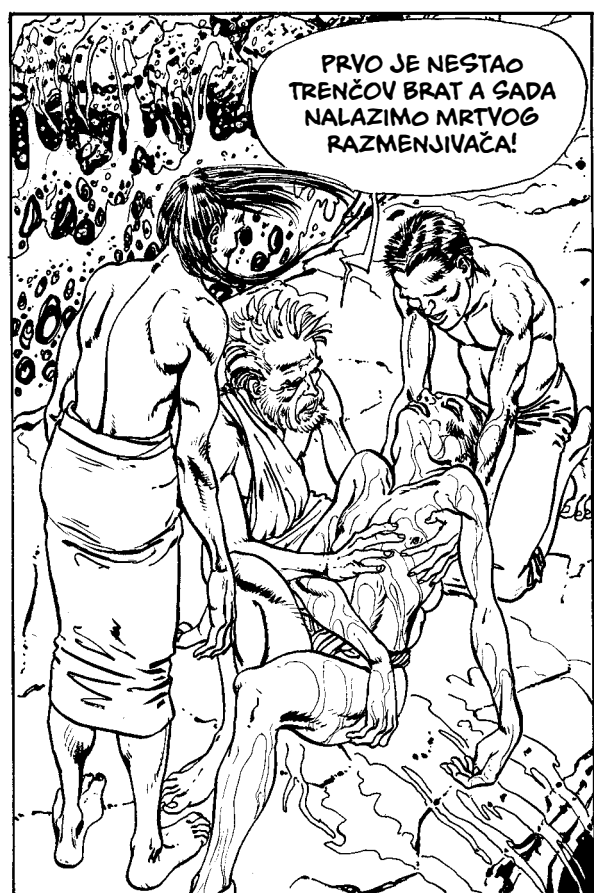

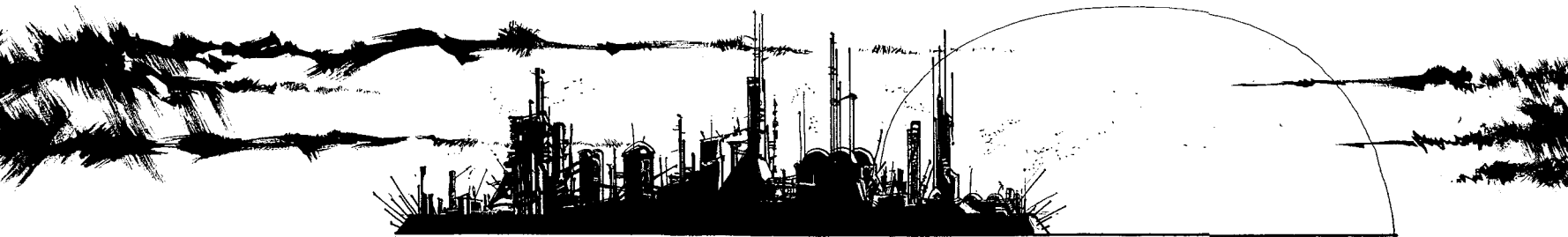

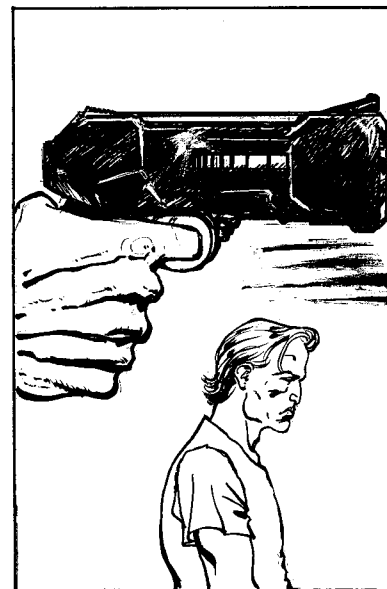
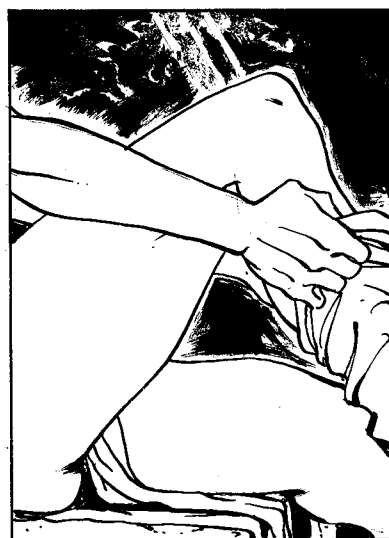
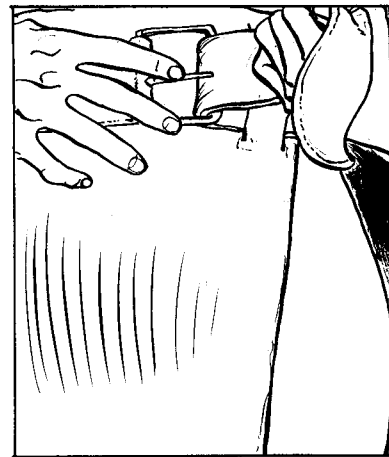
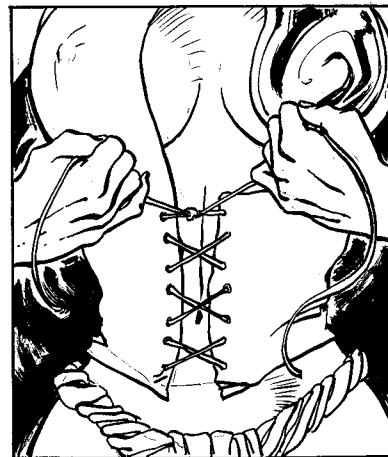
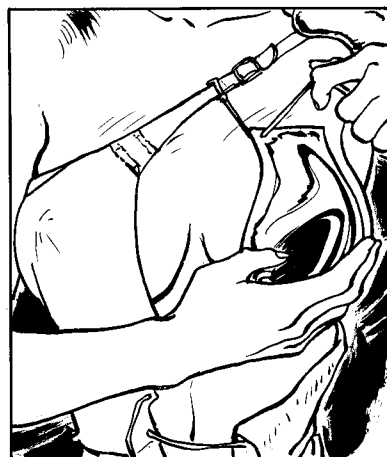
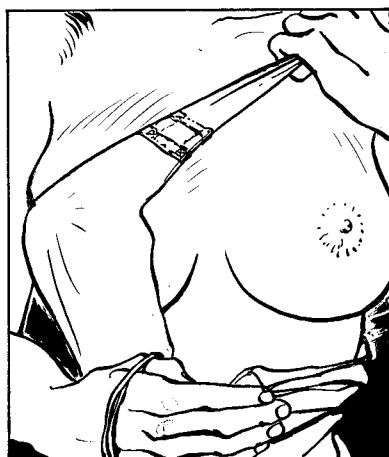
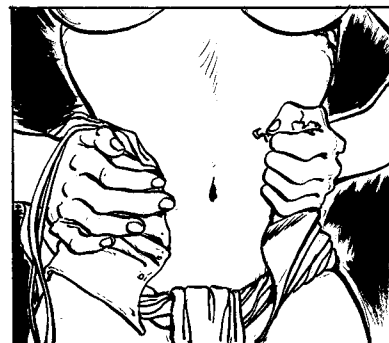
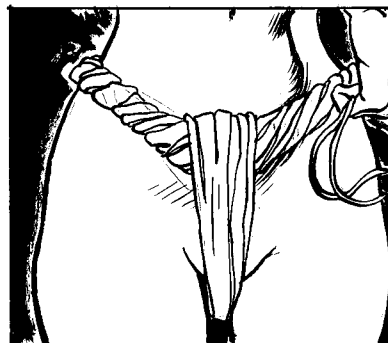
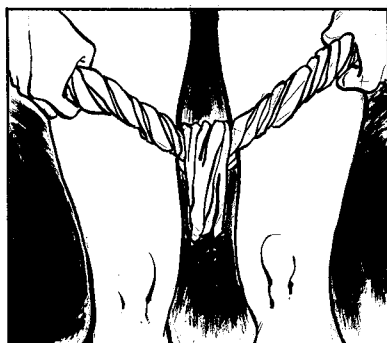
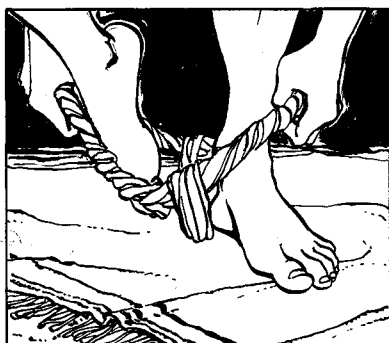

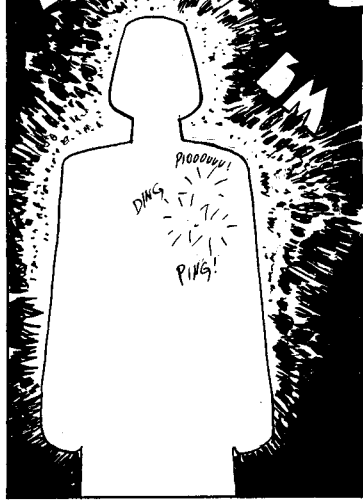
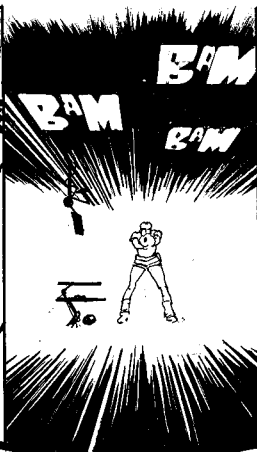
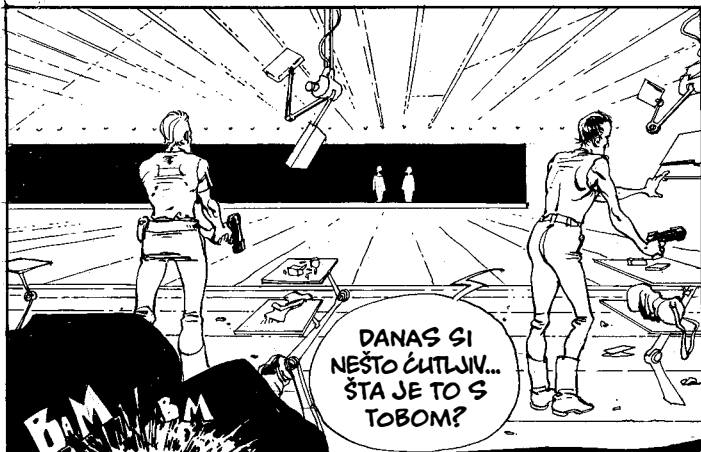

ORUŽJE

ČUJEM DA JE RAZMENJIVAČ STRADAŖ! ZNATE LI NEKOĖ KO BI OSPORIO MOJU ŹELJU DA TO SADA BUDEM JA?

SVE JE MANJE ONIH KOJI BI TI BILO ŹTA OSPORILI, TRENĖ. NE NADMUDRUJMO SE!

BUDI BAR JASAN KAD NIŹI ISKREN - KAŹI ŹTA HOĖEŹ.

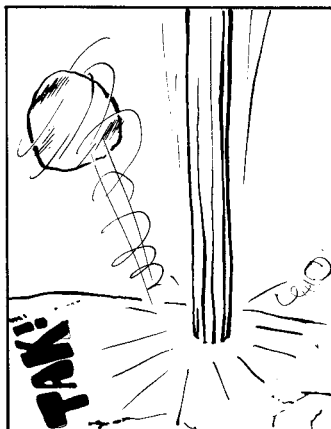

JA? NIŹTA POSEBNO...

HOĖU DA URADIM NEŹTO DOBRO ZA SVE NAS - DA BUDEM RAZMENJIVAĖ.

BRAT TI JE NESTAO. TI SI GA POSLAO U ZABRANJENU OBLAST.

PAN!

ZAR BIH JA SAVETOVAO TAKO NEŹTO... I TO JOŹ RODENOM BRATU?

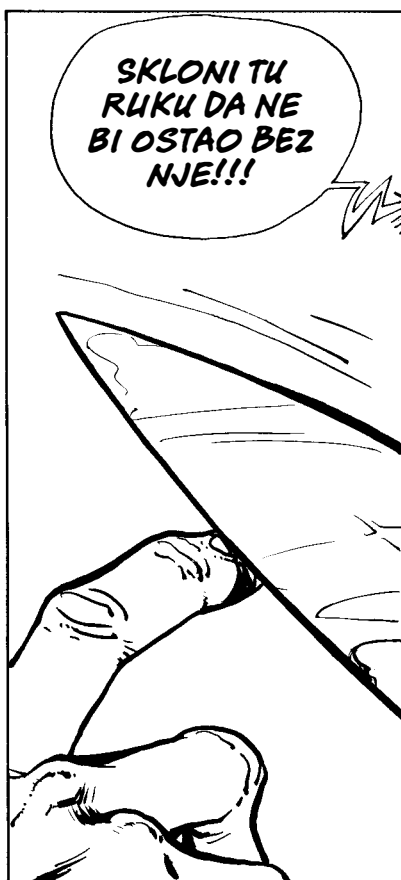
PREVIŹE ZABRANJENIH STVARI SAVETUJEŹ LJUDIMA. OPASNO JE BITI NA TVOJOJ STRANI!

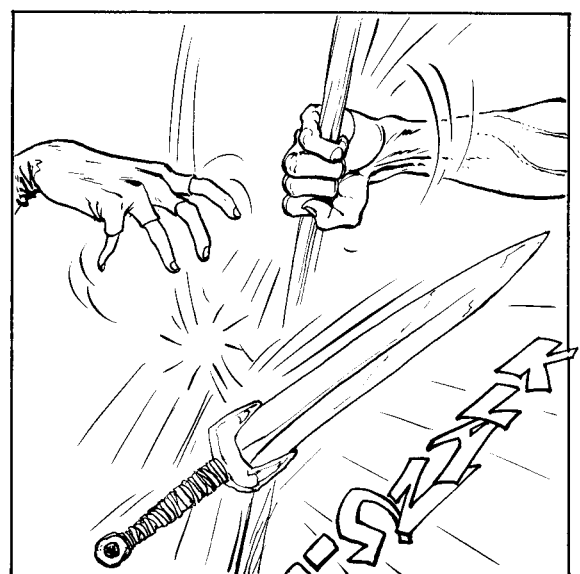
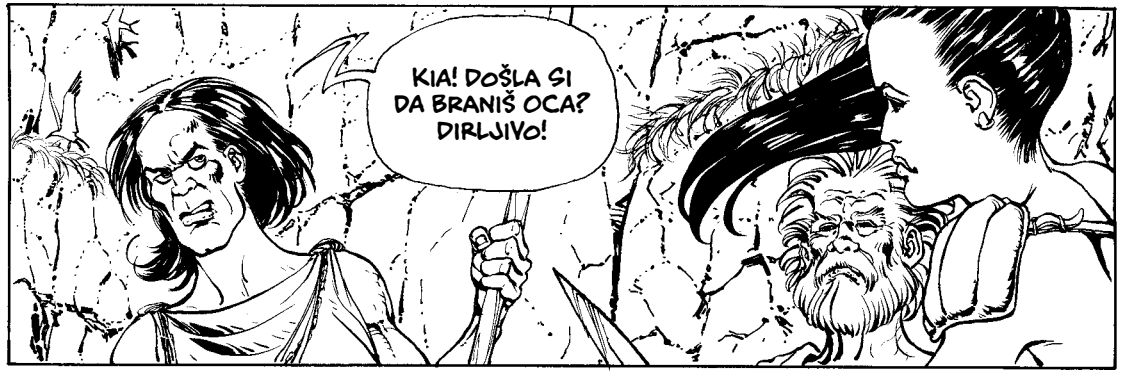
NE BRINI! MOJA STRANA JE MOJA!

A ŹTA JE S TVOJOM? IMA LI KOĖA NA NJOJ?

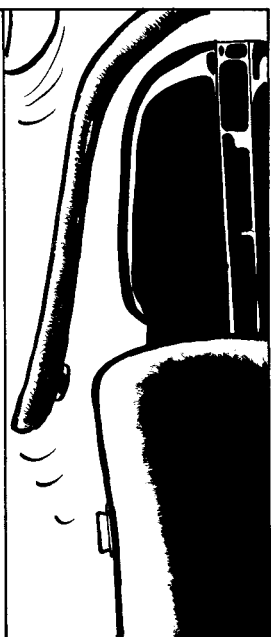
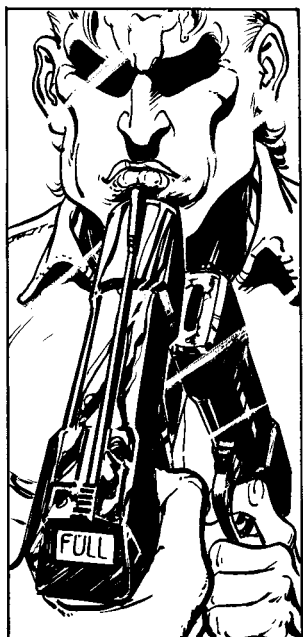

SKLONI TU RUKU DA NE BI OSTAO BEZ NJE!!!

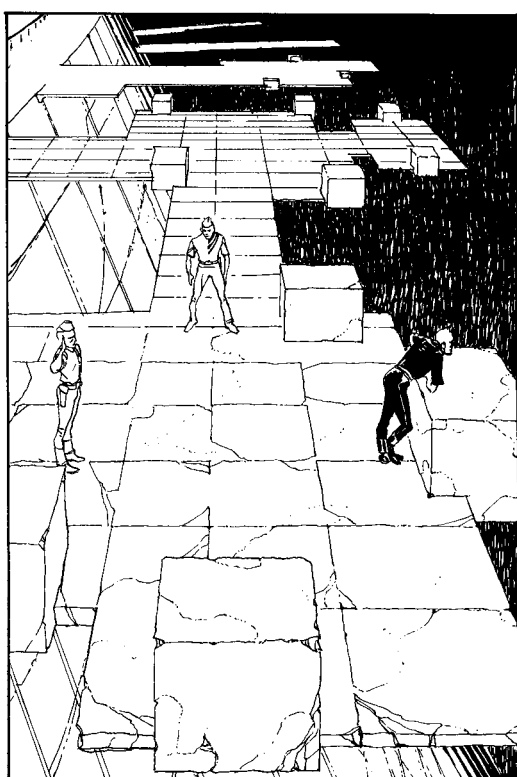

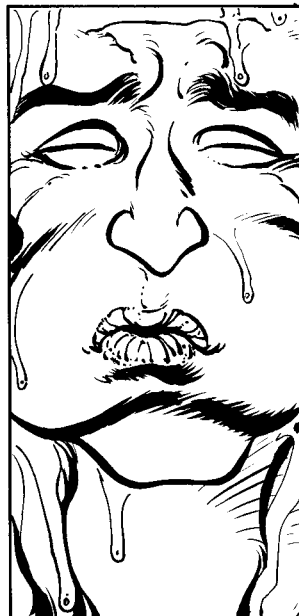
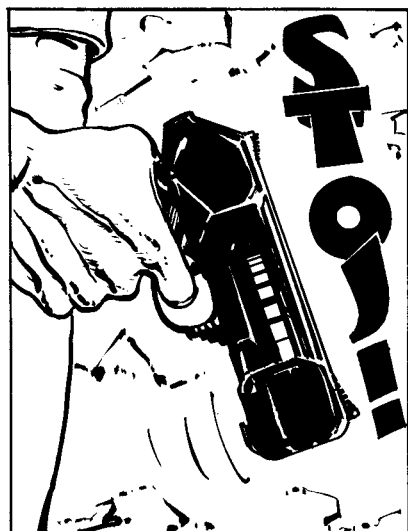
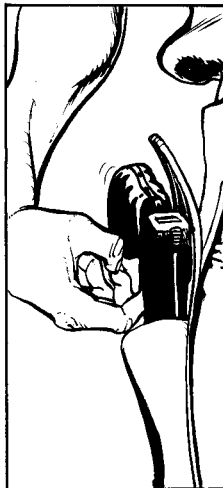
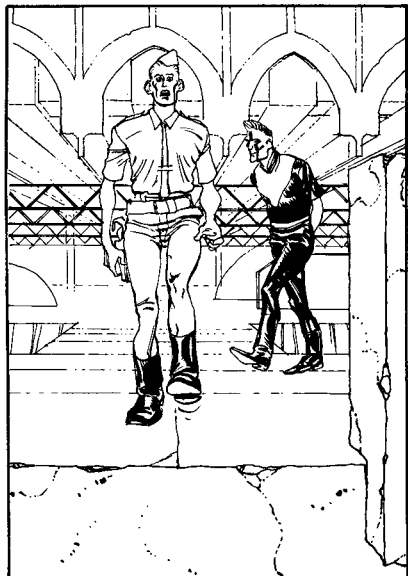
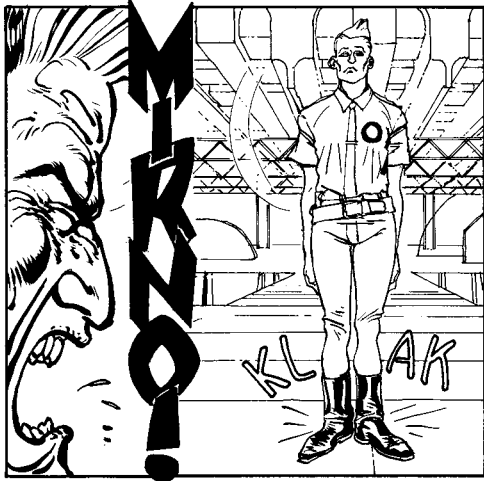
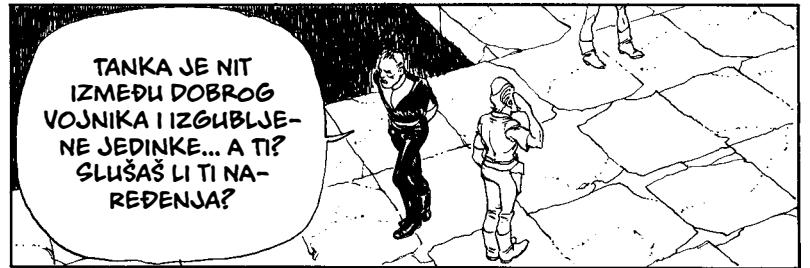
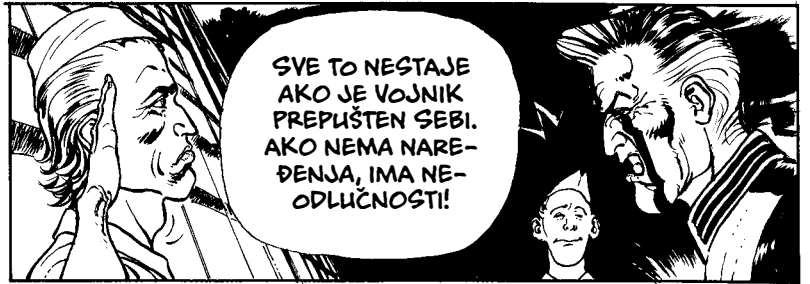
VEČERAS ĆE BITI OBJAVA
DANA RAZMENE, A JA ĆU USKORO
PONETI PLODOVE MORA DO MESTA
RAZMENE, SVIDELO SE TO
VAMA ILI NE! JASNO?!

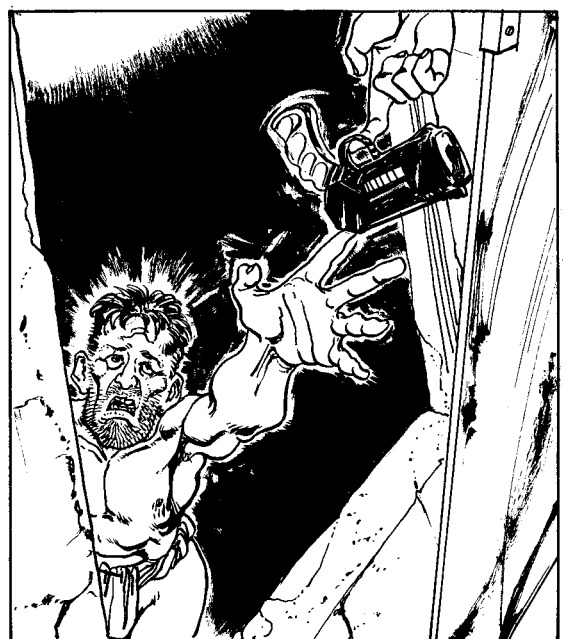
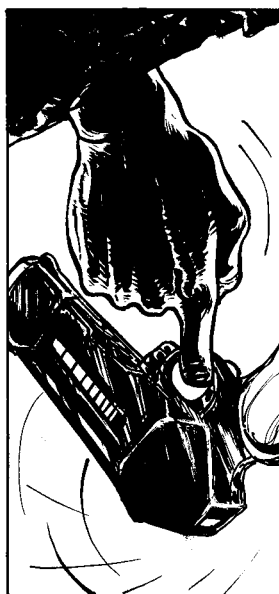
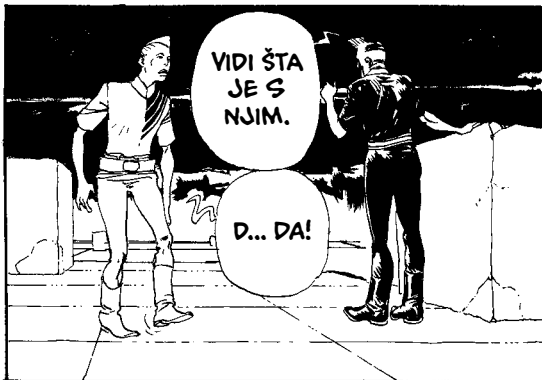

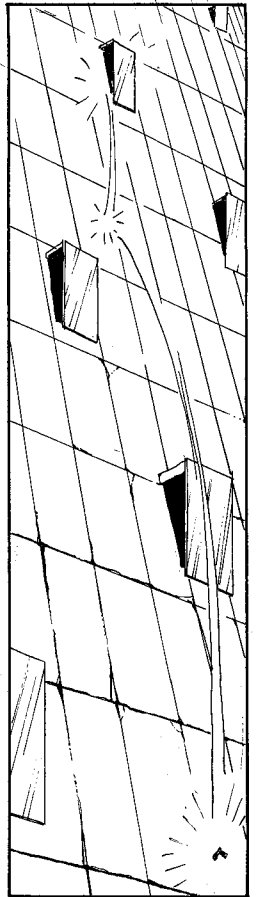
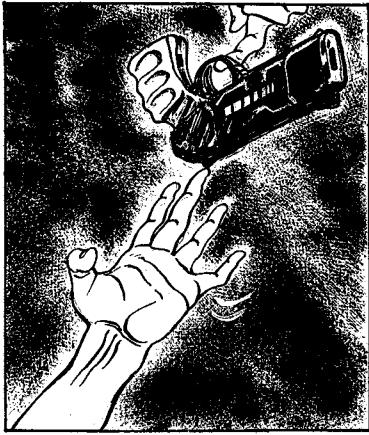
LOVAC
TAMAK SE
JAVLJA PO
ZAPOVESTI,
GOSPO-
DINE!

STOJIŠ LI TI TO
JOŠ UVEK MIRNO?

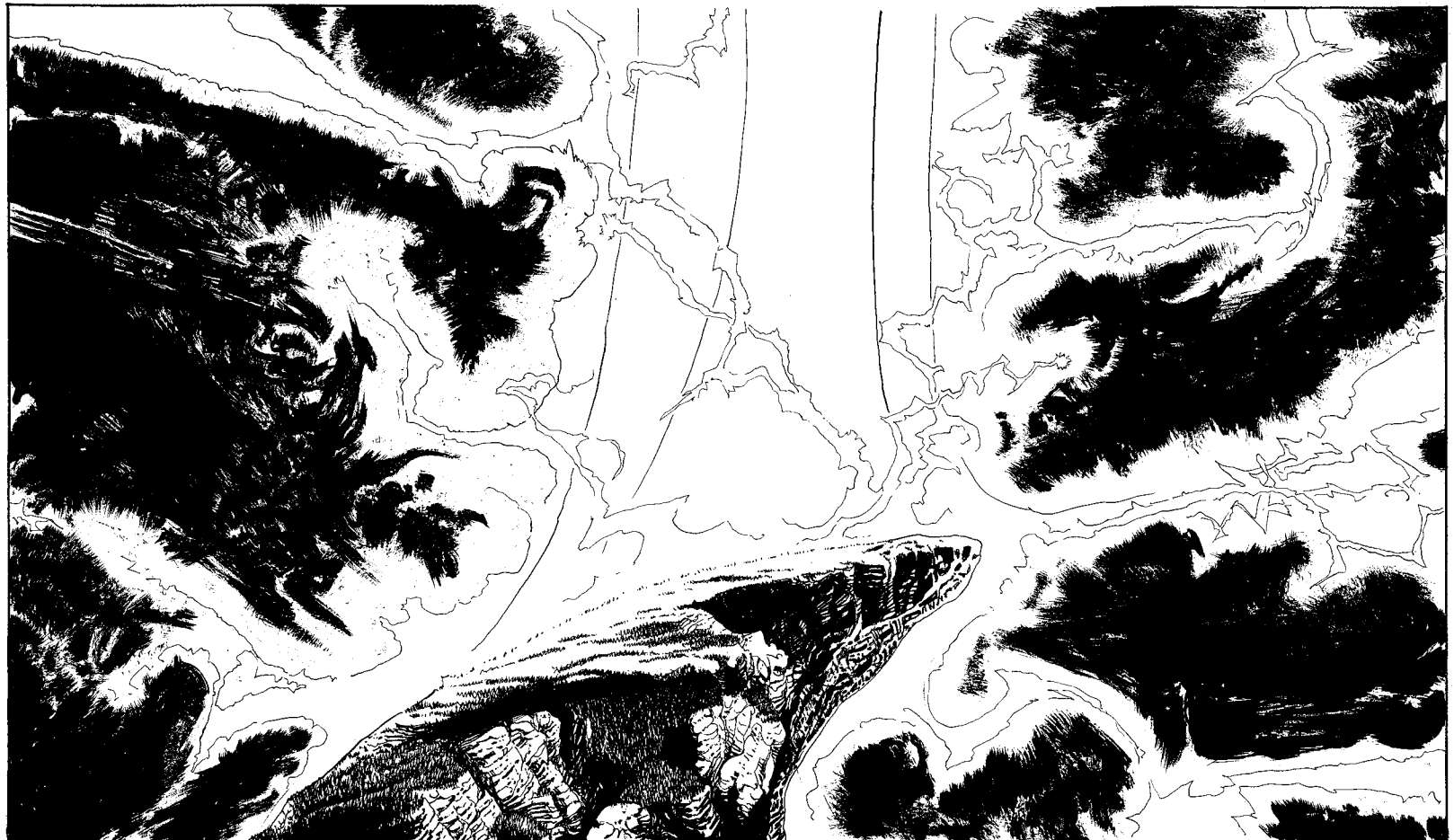
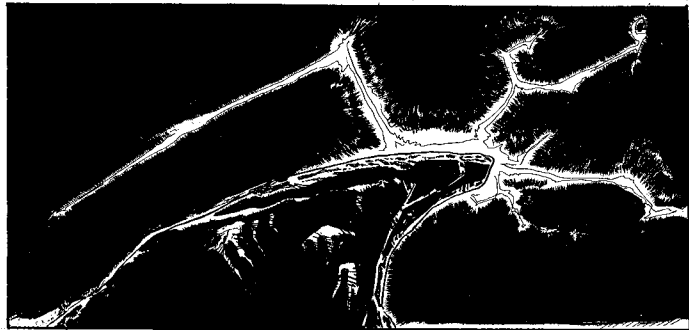

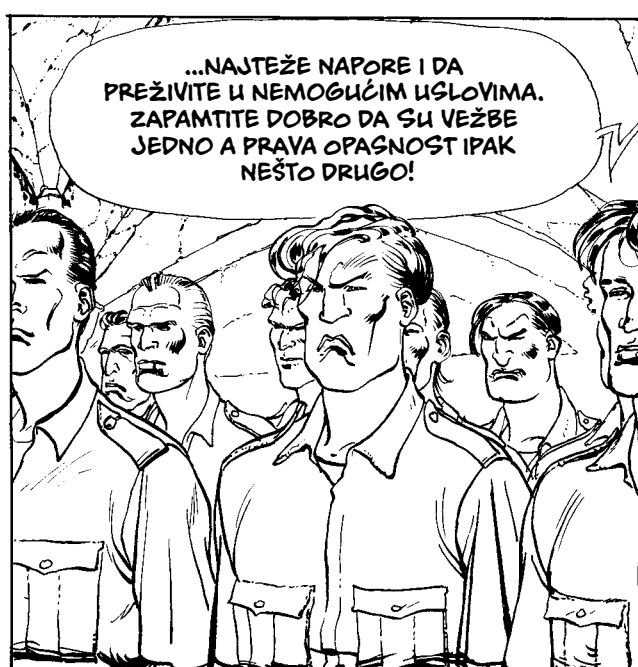
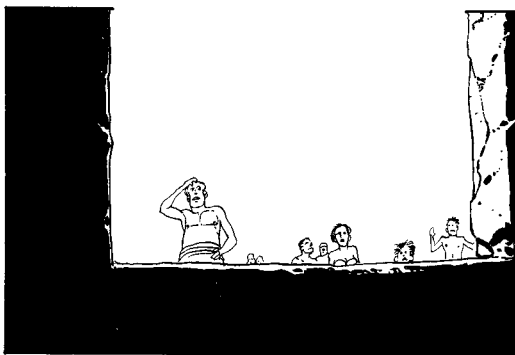
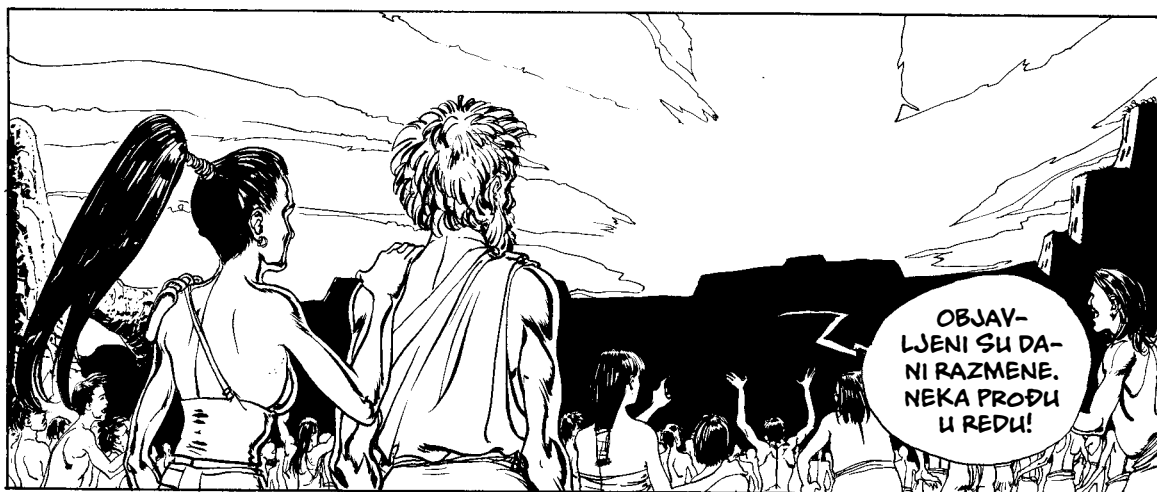
SKLAPAM SLIKU OVOG SVETA I SVE ŠTO SAZNAJEM O TEBI, ŠUMSKI DUŠE, JE DA SI OBIČNA PRIČA....

...PRIČA DA BI POSTOJAO MIR U SVETU ZAVISNIH... ALI KOME TO VIŠE TREBA?

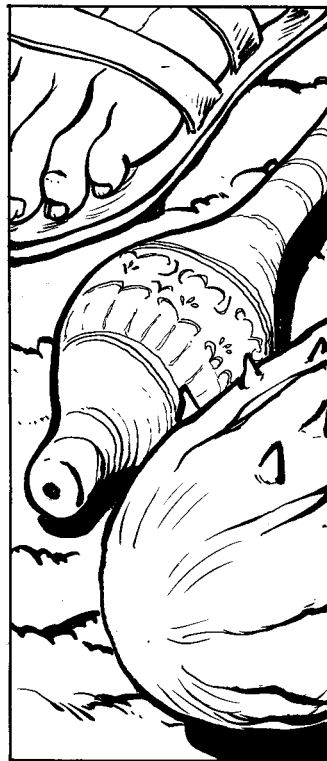
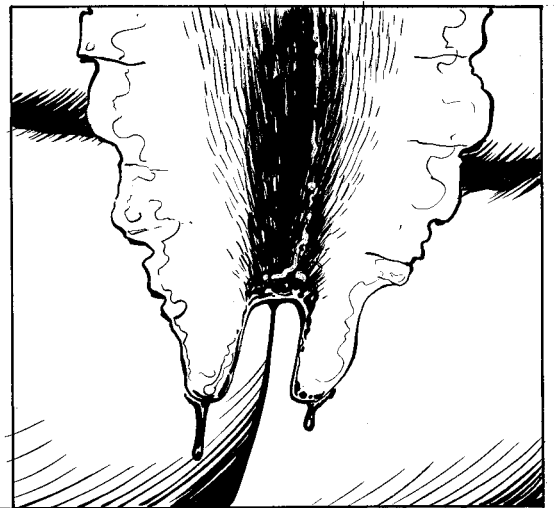

SVETOM TREBA DA VLA-DAJU PRAVI LJUDI A NE DE I LEGEN-DUHOVI!

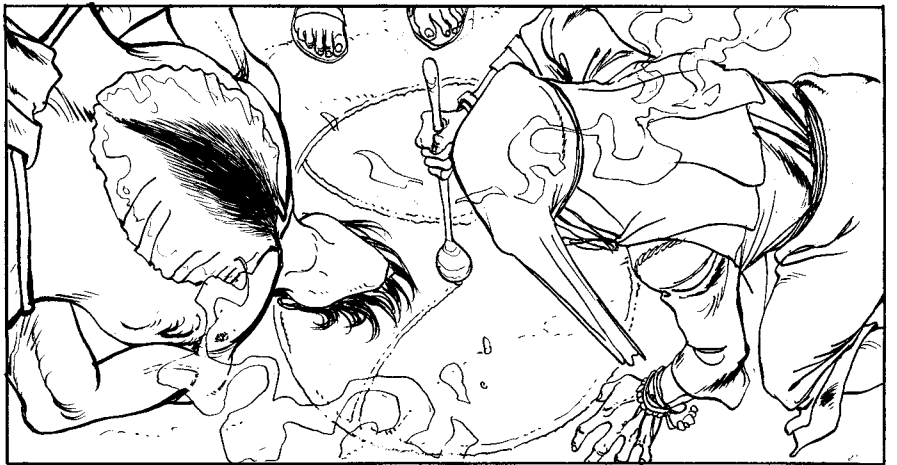
HORDA

...A... A...

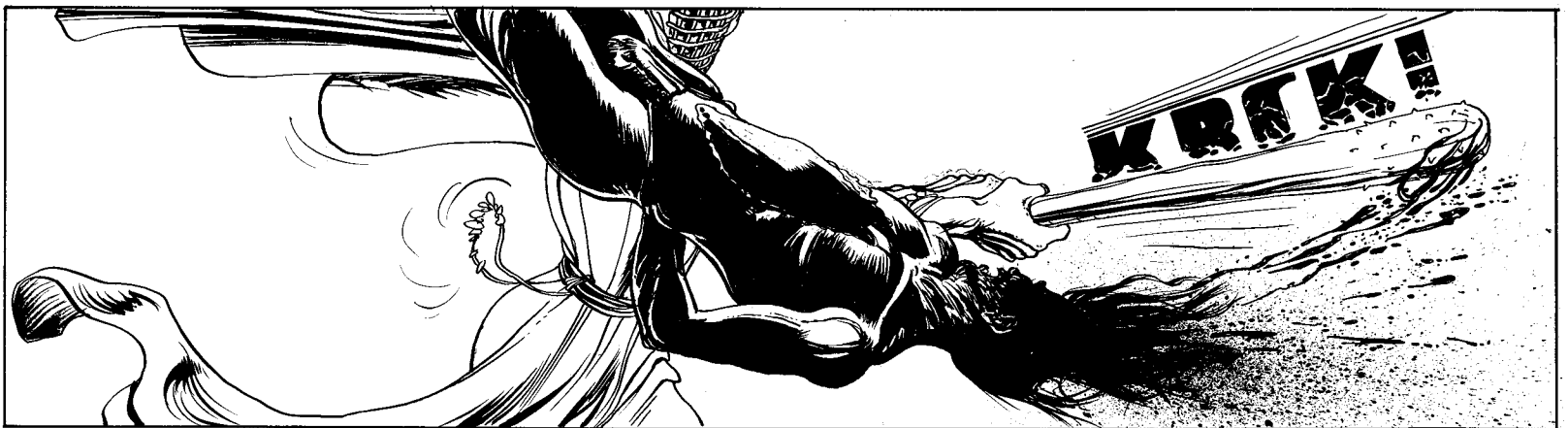
BRZO!

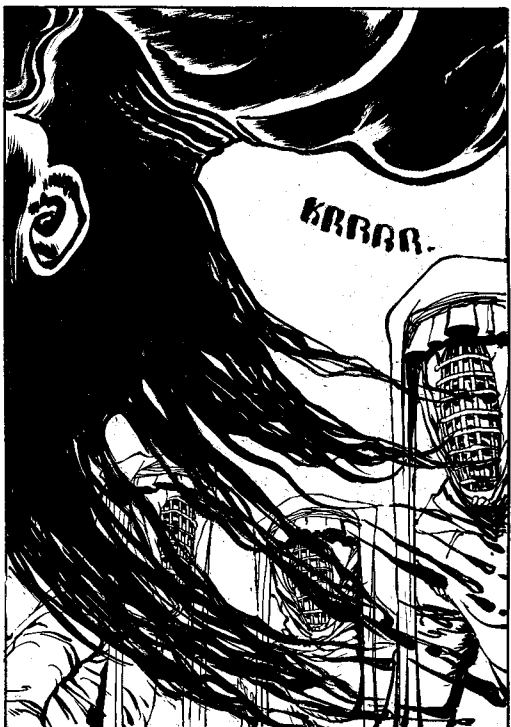
KAŽI
NAM, ČINE,
ŠTA BOGOVI
KAŽU?

N... NOSI
SE...

KRRKI!

KRRRR...

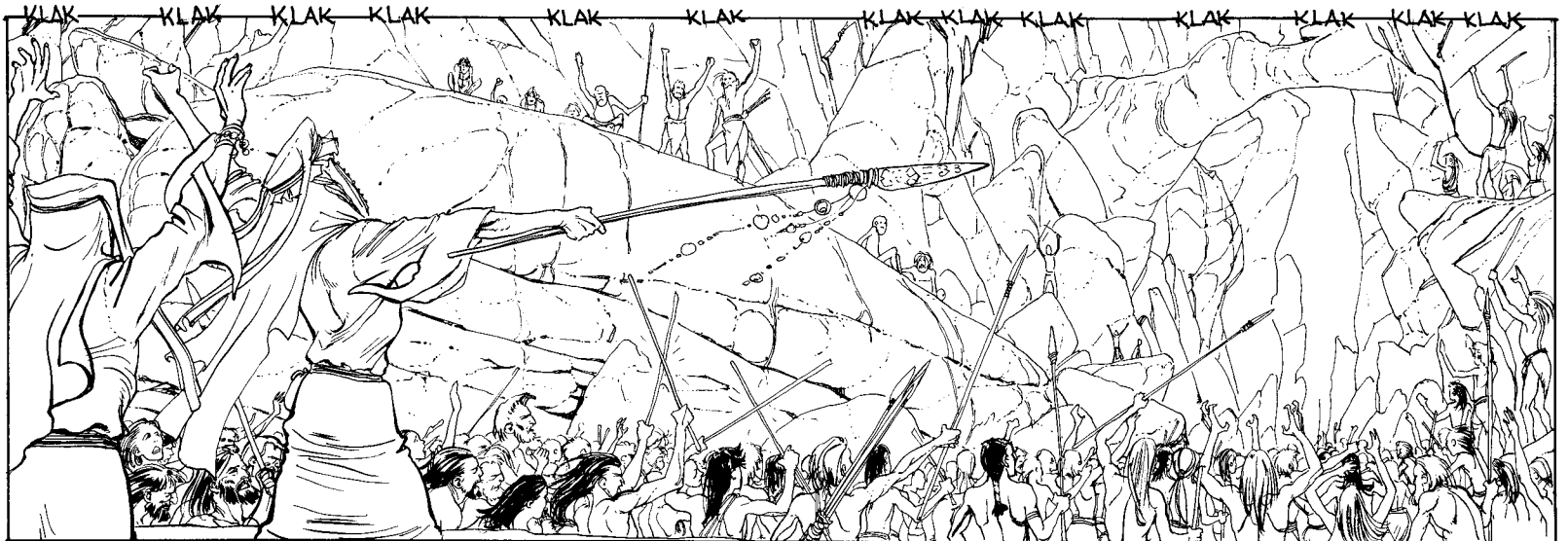
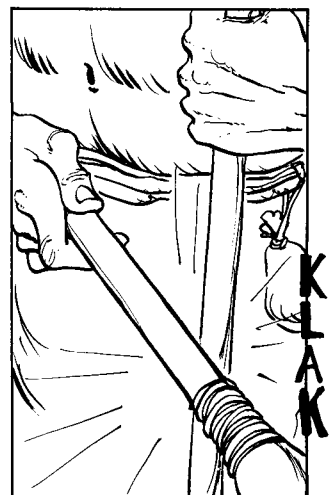
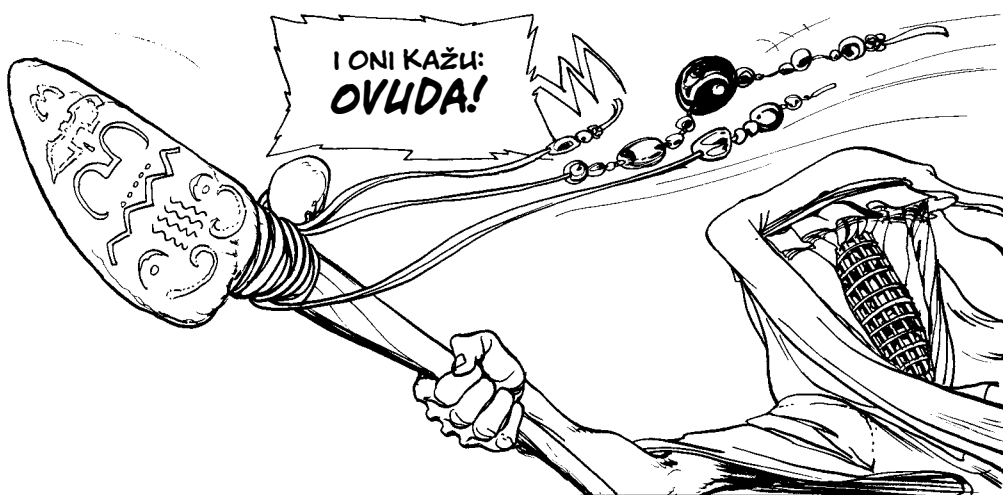
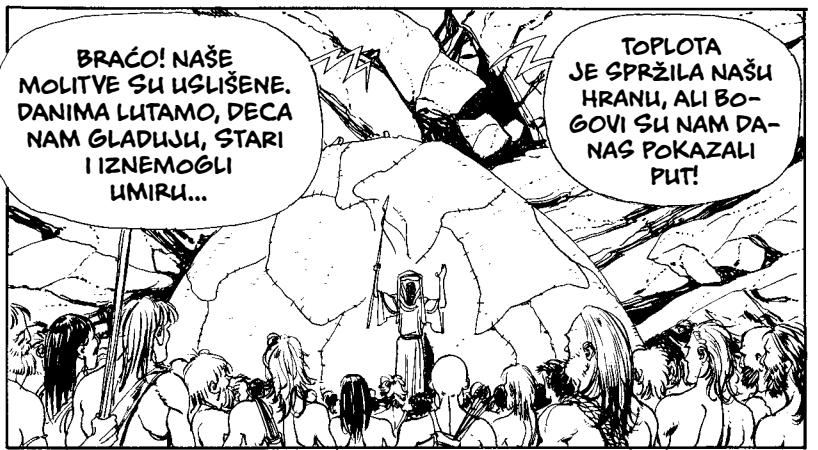
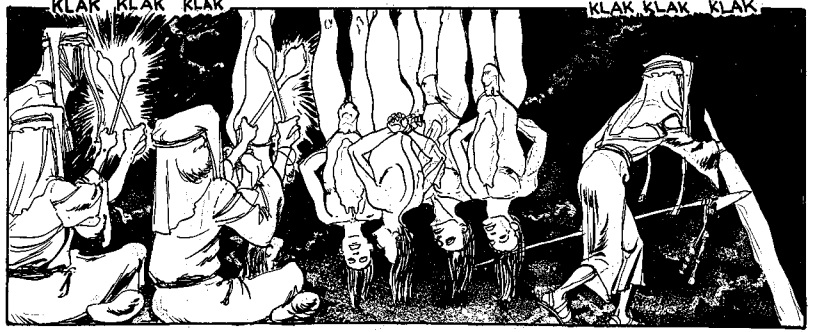
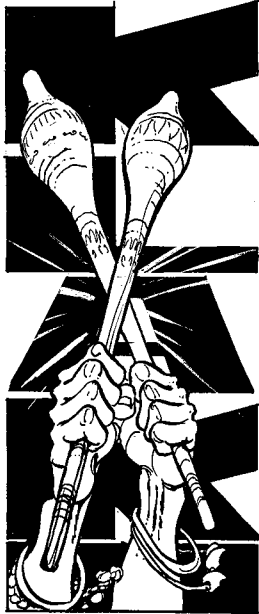
KRRRR...

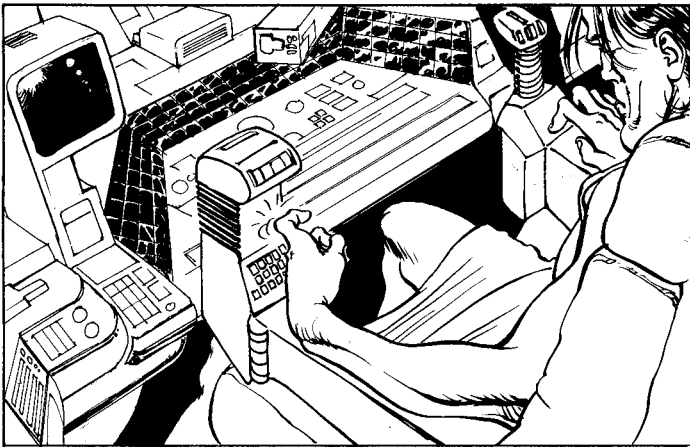

KRRR...

KRR...

OVI UREĐAJI SU MRTVI ZA MENE, ALI NE TREBA DA BUDEM NEZADOVOLJAN POSTIGNUTIM. POKRENUĆU JA VEĆ NJIH!

BRINEM ZBOG TRENČA. ŠTA AKO ON UOPŠTE NE IZVRŠI RAZMENU I OSTAVI NAS BEZ OBREDNOG ROGA?

RUŠEĆI OBIČAJE SVOG NARODA MOGAO BI DA GA OPASNO UGROZI.

ON ŽELI NEŠTO ŠTO NI TI NI JA NISMO MOGLI DA OTKRIJEMO. NADAM SE DA BAREM ON ZNA.

PODI ZA NJIM, KIA. OSTALO JE NEŠTO PLODOVA MORA VIŠKA. I, PAZI SE!

NE BRINI, OČE.

MENI JE TO SVE POMALO MUTNO.

TAMAK JE BIO NAJBOLJI LOVAC - SPRETAN I ODAN REDU! ZAŠTO BI SE SUKOBIO SA STRAŽOM?

TO MI LIČI NA MEDAKINU VERZIJU DOGAĐAJA.

NORKA PREMALO PAŽNJE OBRĆA NA NJEGA, A OVAJ VODI PRLJAVU IGRU! KAD PRODE RAZMENA SAZNAĆEMO NEŠTO VIŠE!

RAZMENA! PA DA, ZAŠTO DA ČEKAMO?!

ŠTA JE
SAD PA
TEBI?

PAZITE:
KO KONTROLIŠE
ENERGETSKE KUG-
LICE KOJE DOBIJEMO
RAZMENOM - KONTRO-
LIŠE SVE! A TAMAK JE
TREBAO DA BUDE RAZ-
MENJIVAČ! MEDAKA
GA JE MOŽDA ZBOG
TOGA UKLONIO!

KO
IDE UMESTO
NJEGA?

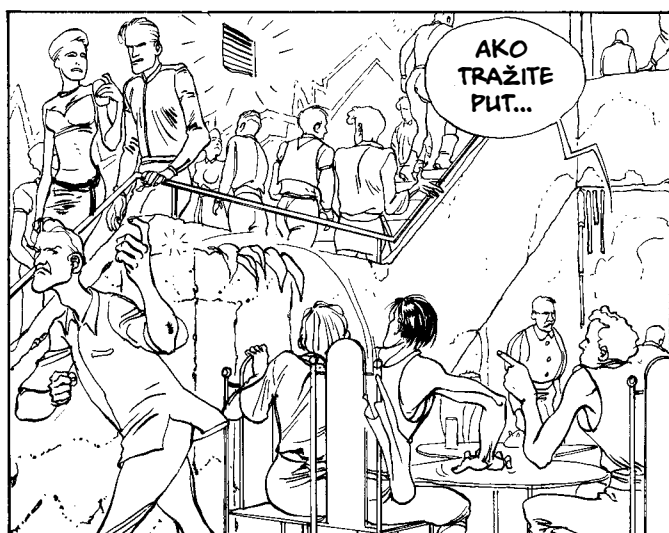
KO? KO?

ONAJ SMUTLJIVAC
IZ MOJE SOBE JE
VEĆ U PRIPREMNOJ
IZOLACIJI.

ZAKASNILI SMO!
AKO ON NEŠTO I ZNA,
SADA JE KAŠNO DOĆI
DO NJEGA.

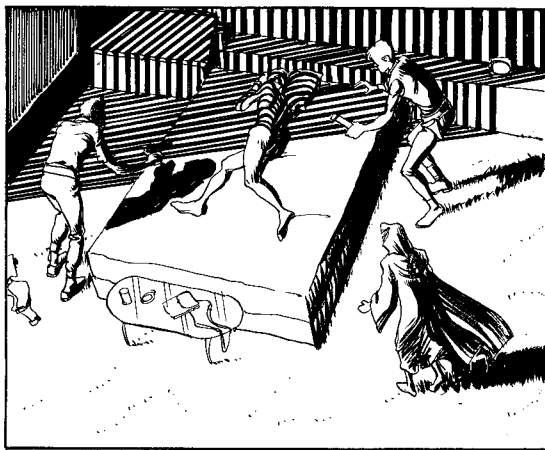
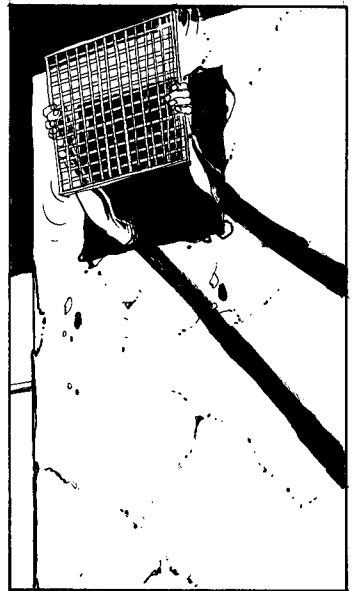
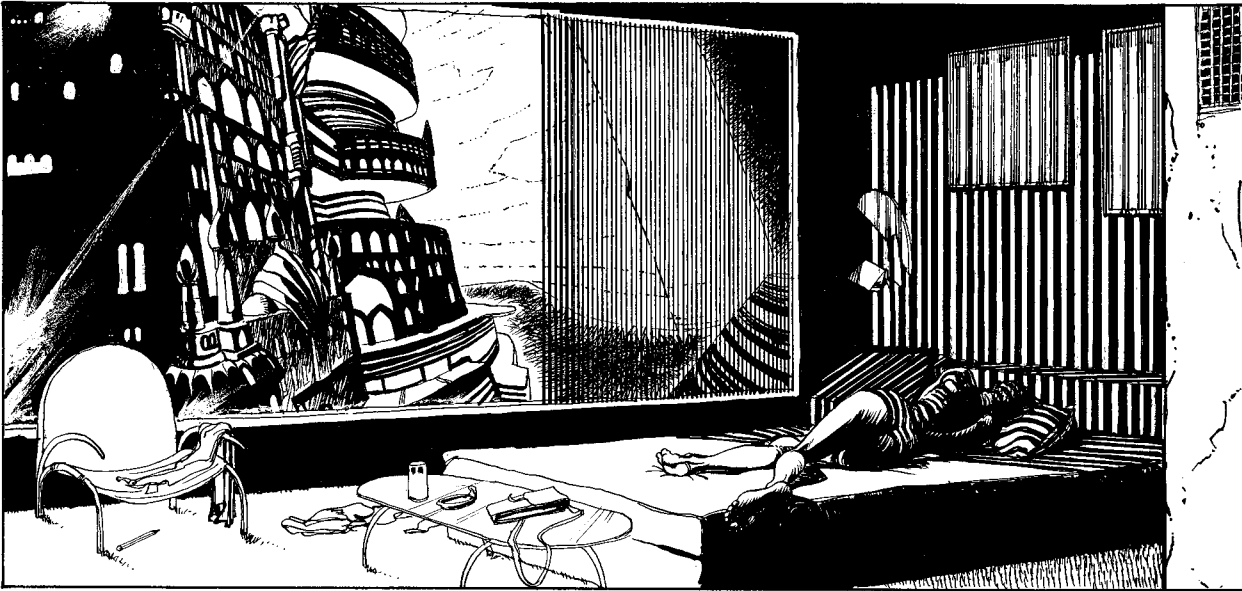
AKO
TRAŽITE
PUT...

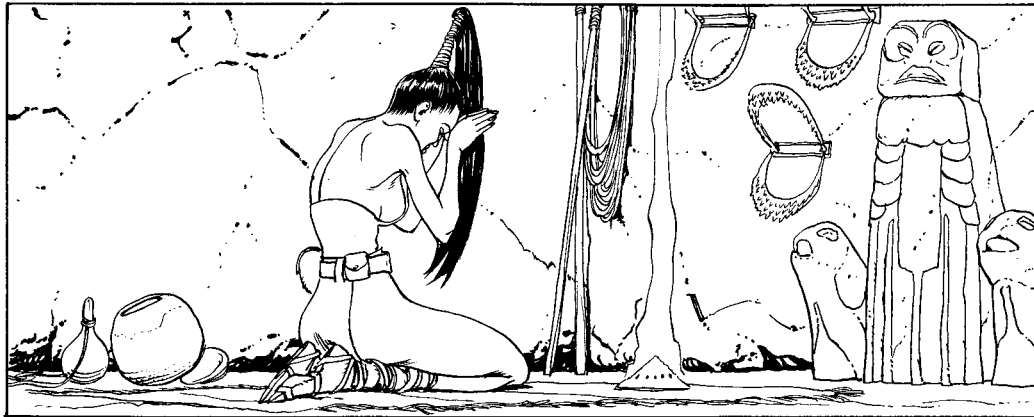
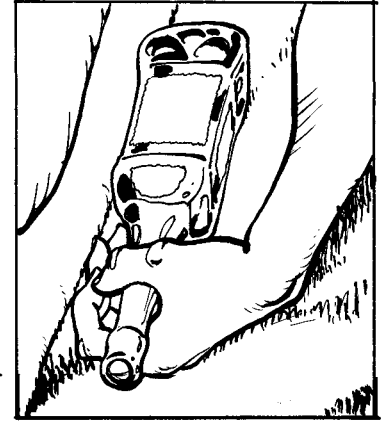
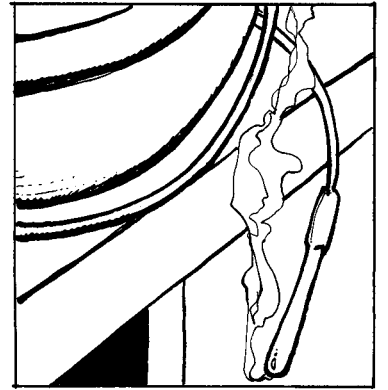
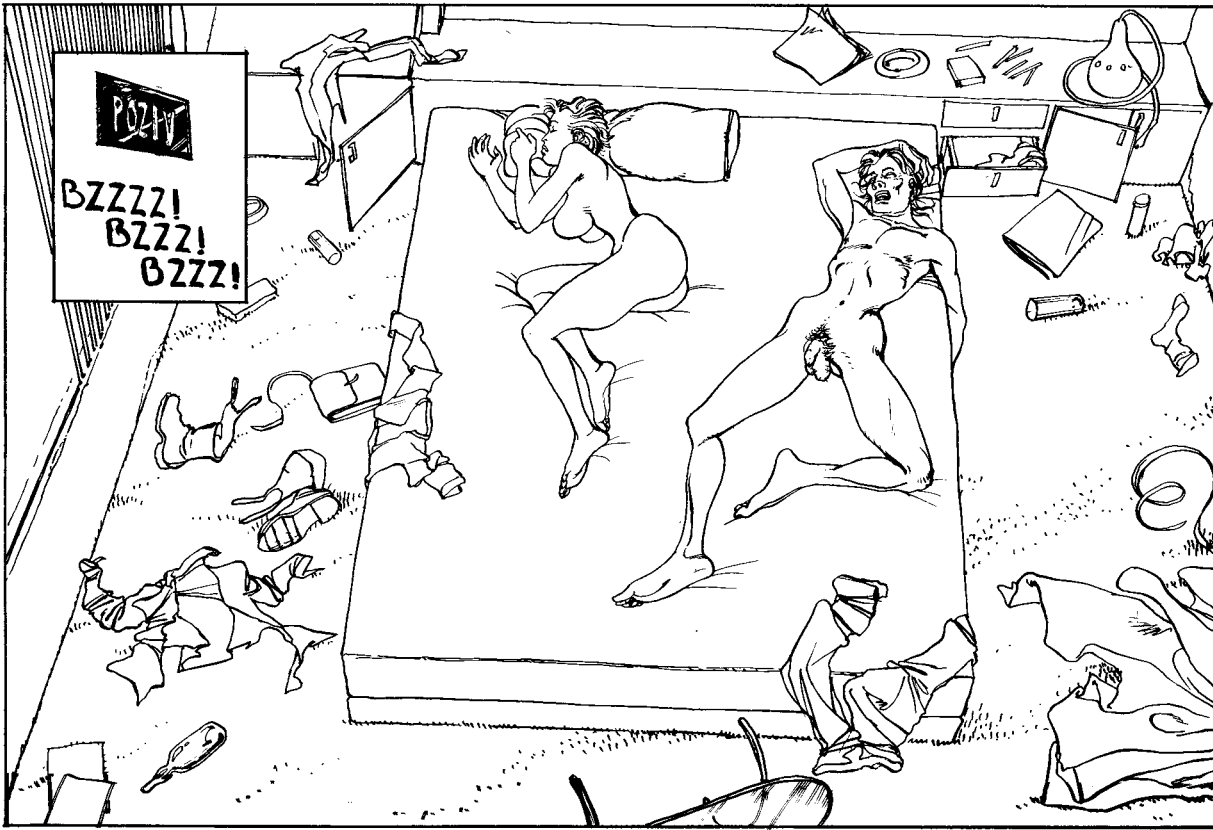

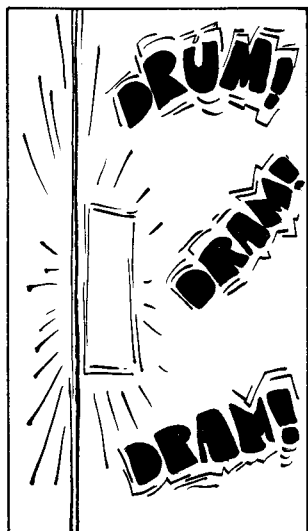
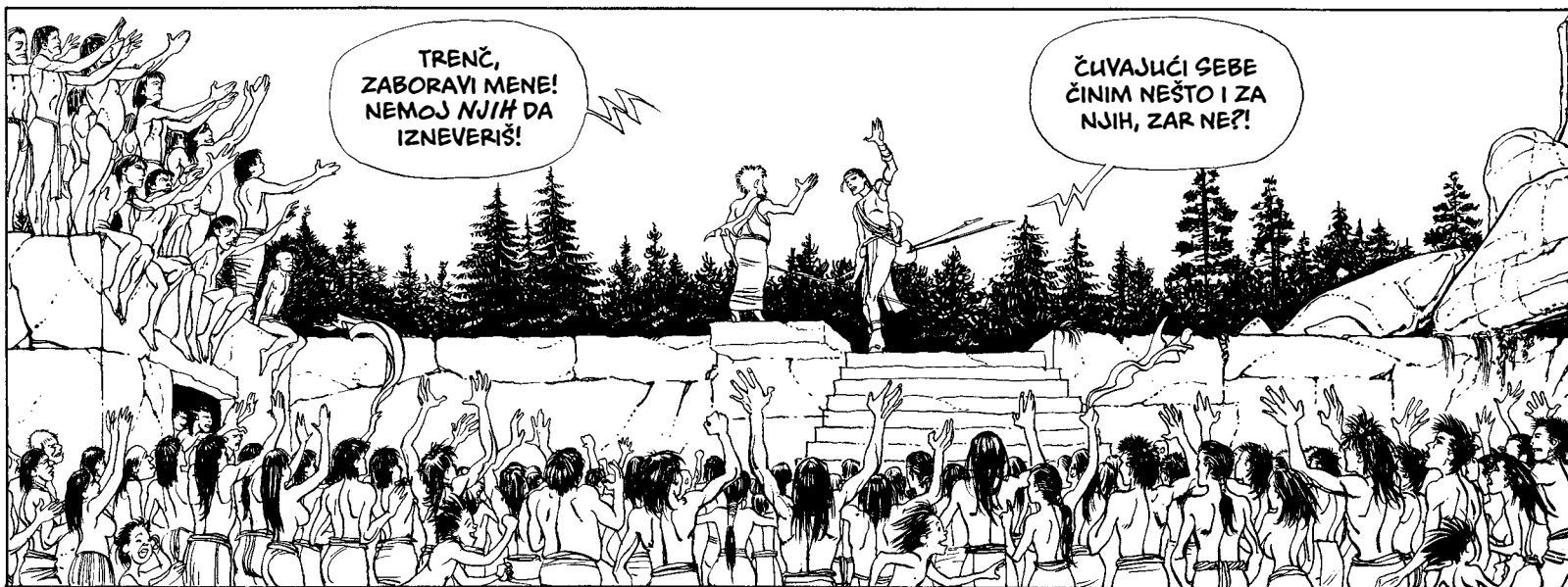
MOJ BRAT SE
JOŠ NIJE VRATIO.
MOŽDA NIJE PRO-
ŠAO KROZ ŠUMU!
JA SUTRA IDEM U
RAZMENU A VI GA
POTRAŽITE! NADITE
NJEGA ILI NJEGO-
VO TELO! MOŽDA
ŠUMSKOG
DUHA...

...TREBA MALO
IZAZVATI!

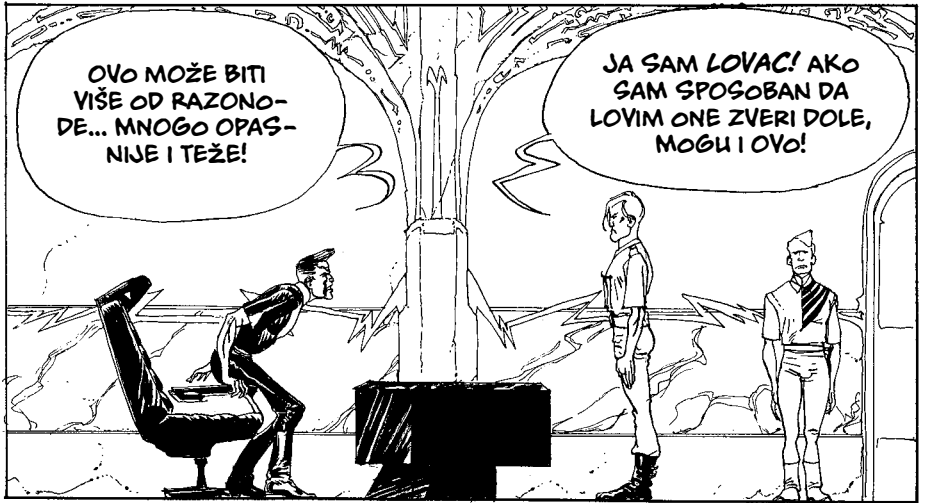

JAVIO SI SE KAO DOBROVOLJAC... ZAŠTO?

PA, ČISTA ZNATIŽELJA! JA SAM VEĆ BIO U STROJU PREDVIĐENIH ZA TAJ ZADATAK! SAMO SAM ŽELEO DA SE RAZONODIM!

OVO MOŽE BITI VIŠE OD RAZONODE... MNOGO OPASNije I TEŽE!

JA SAM LOVAC! AKO SAM SPOSOBAN DA LOVIM ONE ZVERI DOLE, MOGU I OVO!

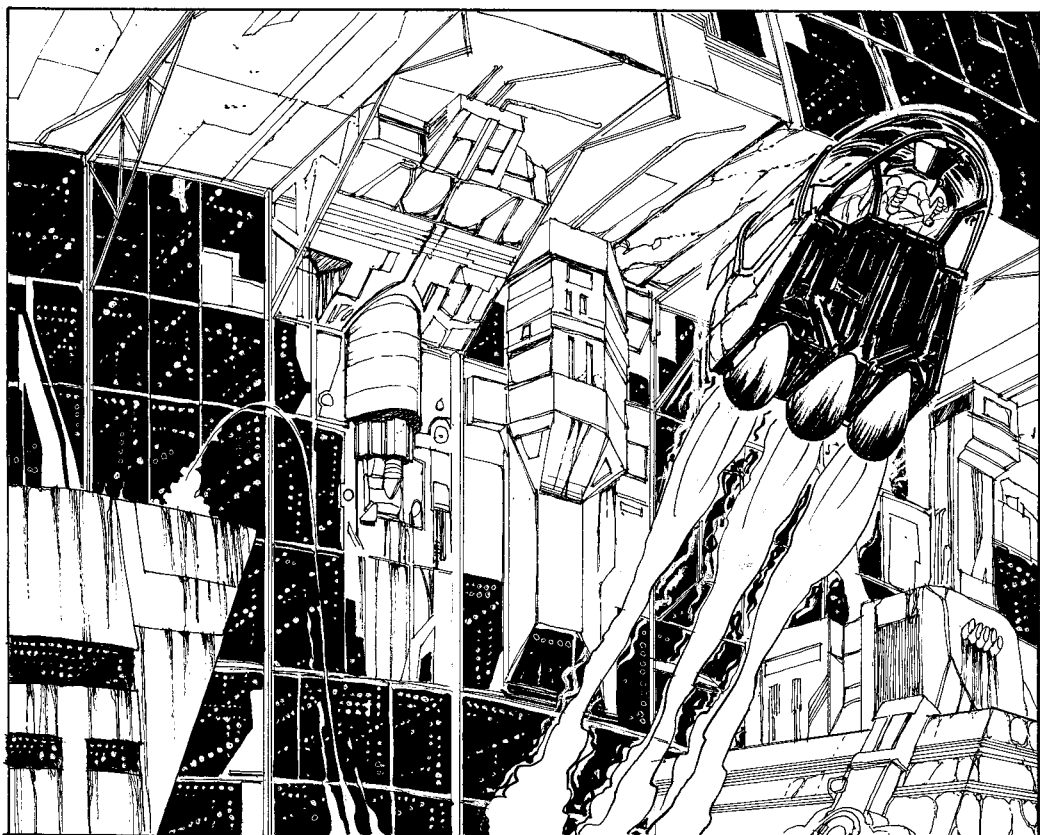
A ŠTA AKO TE ODBIJEM?

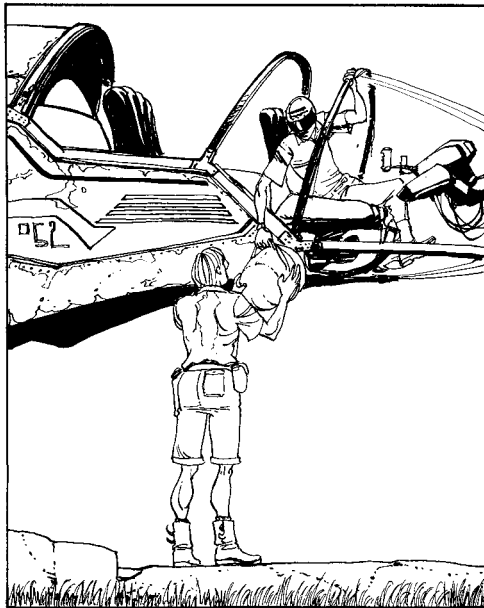
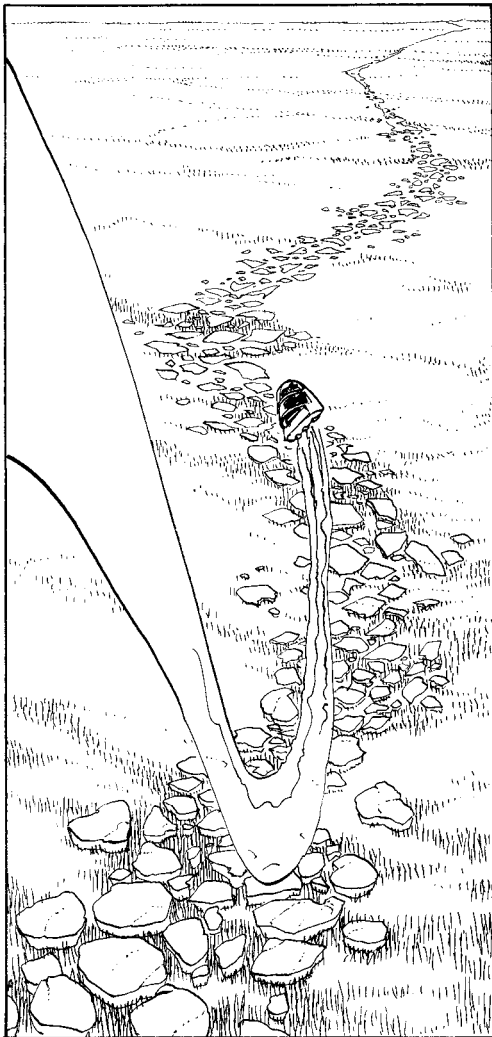

MOJE JE DA IZVRŠIM SVE POVERENE ZADATKE!

DOBRO! DOBIĆEŠ SVE POTREBNO ZA RAZMENU, ALI I JOŠ DETALJNIJA UPUTSTVA!

VIDI, VIDI!
MALA
KIA GURA
NOSIĆ
U TUĐA
POSŁA!

A RA-
DOZNALOST
BAŠ MOŽE DA
UPROPASTI ČO-
VEKA. MEŠATI
SE U TRENČOV
POSAD...

...JE STRAŠNO
OPASNO! ALI POČI
SAM U ŠUMU JE
ČISTA LUDOST!

U ŠUMI NIŠTA
NE NADEŠ, A IZ-
GUBIŠ ŽIVOT!

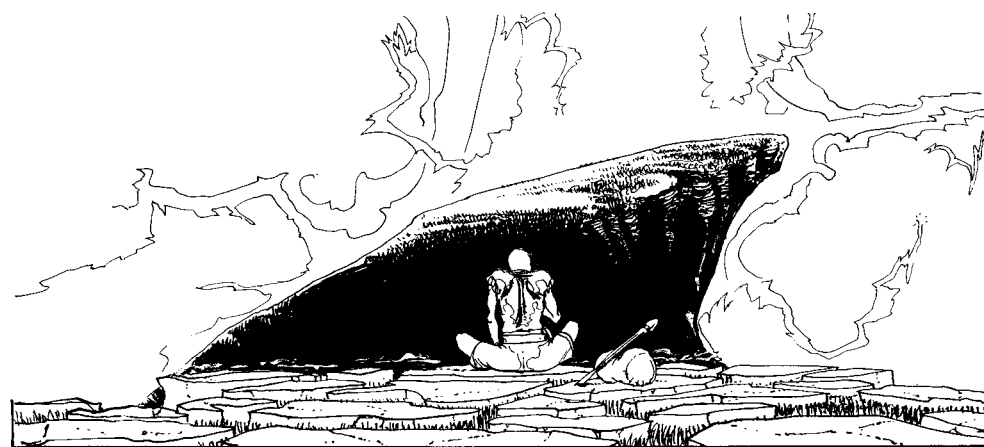
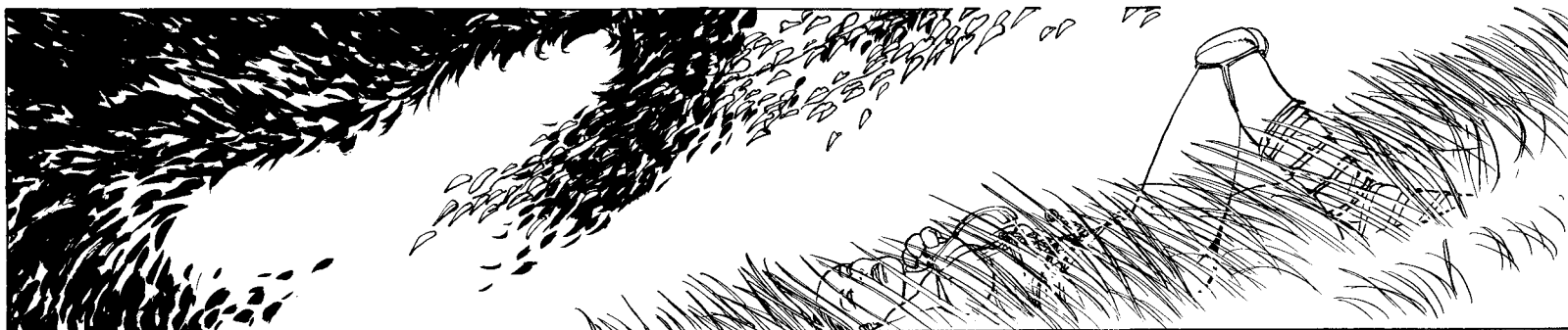
ARRR!

BAŠ
TAKO!

A?

MIR0 - 147A 190

KRAD 1. EPIZODE